

Bruk av samfunnsstraff ved grove narkotikaforbrytelser

I hvilken utstrekning anvendes samfunnsstraff som straffereaksjon i saker om grov narkotikaforbrytelse, jf. strl. § 162 annet ledd.

Kandidatnr: 166531
Veileder: advokat Ann Helen Aarø
Leveringsfrist 10.12.2010

Til sammen 14 638 ord

09.12.2010

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	4
1.1 Oppgavens tema, formål og problemstilling.....	4
1.2 Rettskildebildet	5
1.3 Metode og avgrensning	5
2 Hensyn og begrunnelse for straff av narkotikaovertridelser, jf. § 162	6
2.1 Generelt	6
2.2 Straffelovgivningens formål og virkninger	6
2.3 Individualpreventiv virkning	6
2.4 Allmennpreventiv virkning	7
2.5 Skadefølgeprinsippet.....	7
3 Straffeloven § 28 a og § 162	8
3.1 Straffeloven § 28 a.....	8
3.1.1 Presentasjon av straffeloven § 28 a	8
3.1.2 Hensyn og begrunnelse for bruk av samfunnsstraff	9
3.1.3 Kort om samfunnsstraff som straffereaksjon	10
3.1.4 Anvendelsesområdet	10
3.1.5 Nærmere om vilkårene i § 28 a (1)	11
3.1.6 Unntaksvilkårene ”helt eller delvis ville ha vært betinget” eller ”sterke grunner,” jf. § 28 a (2)	12
3.2 Straffeloven § 162.....	13
3.2.1 Presentasjon av bestemmelsen.....	13
3.3 Grensen mellom § 162 (1) og (2) og mellom § 162 (2) og (3) – kvantum og type narkotisk stoff	13
3.3.1 Nærmere om § 162 og de hensyn som begrunner bestemmelsen.....	14
3.3.2 Når kan det idømmes samfunnsstraff etter § 162 (2).....	15
4 En analyse av Høyesteretts straffeutmåling etter § 162 (2)	15
4.1 Bakteppe	15
4.2 Rettslig utgangspunkt.....	16
4.3 Rehabilitering	17
4.3.1 Rehabiliteringssituasjonens betydning og vekt.....	18
4.3.2 Krav til rehabiliteringssituasjon	18
4.3.3 Rehabiliteringssituasjonens stadium.....	19
4.3.4 Momentene ved vurderingen	19
4.3.5 Utviklingen i rettspraksis det siste året.	23
4.3.6 Oppsummering	25
4.4 Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND).....	26
4.4.1 Kort om ND.....	26
4.4.2 Rettspraksis	26
4.5 Omsorgsansvar	27
4.5.1 Omsorgsansvar overfor barn	27
4.5.2 Omsorgsansvar overfor voksne.....	29
4.6 Lang tid mellom straffbar handling og domfellelse	30
4.7 Domfeltes alder	31
4.8 Oppsummering.....	32
5 Bør bruk av narkotika bekjempes med andre midler enn strafferettslige sanksjoner?	32
5.1 Norsk narkotikapolitikk	32

5.2	Straffelovkommisjonens forslag om å avkriminalisere narkotikabruk – NOU 2002:4.....	34
5.2.1	Grunnlaget for å kriminalisere: straffverdighet	35
5.2.2	Det objektive: skadefølgeprinsippet.....	35
5.2.3	Det subjektive: krav om bebreidelse	36
5.2.4	Den verdimeslige dommen.....	36
5.3	Justis- og politidepartementets vurdering av forslaget om avkriminalisering – Ot.prp.nr 22 (2008-2009).....	36
5.3.1	Skadefølgeprinsippet	36
5.3.2	Allmennprevensjon, moral- og verdihensyn.....	37
6	Oppsummering og konklusjon	37
7	Kildehenvisninger.....	38
7.1	Litteraturliste	38
7.2	Forarbeider	38
7.3	Forskrifter.....	39
7.4	Rettspraksis	39
7.4.1	Avgjørelser fra Høyesterett	39
7.4.2	Avgjørelser fra lagmannsretten	40
7.5	Andre kilder.....	40

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema, formål og problemstilling

Hovedtemaet for avhandlingen er bruk av samfunnsstraff i saker om grov narkotikaforbrytelse. Emnet har sin bakgrunn i en av nåtidens største utfordringer, nemlig bekjempelsen av narkotikakriminalitet.

Tusenvis av mennesker i Norge er i dag avhengig av narkotika. Ingen vet nøyaktig hvor mange. Hvor mye rusbehandling og narkotikarelatert kriminalitet koster samfunnet, er det ingen som vet. De rene utgiftene er imidlertid kun en liten del av omkostningene. De menneskelige belastningene rusavhengighet fører med seg, kan ikke beregnes i kroner og øre.

Gateomsetningen av narkotika skjøt fart i Norge fra slutten av 1960 tallet.¹ Det innebærer at Norge har over førti års erfaring med narkotikamisbrukere. Likevel er narkotikakriminalitet et økende problem.

Et avgjørende virkemiddel for staten for å forhindre bruk, har vært og er fortsatt, å reagere med straff for ulike former for befatning med narkotika. Narkotikaforbrytelser anses som svært skadelig både for individet og for samfunnsstrukturen, og det sies ofte at sterke allmennpreventive hensyn gjør seg gjeldende.

Straffeloven § 162 er grunnbestemmelsen om narkotikalovbrudd, og angir hvilke former for befatning med narkotika som er straffbare. Første ledd er bygget opp som et grunddeliktet, og rammer blant annet saker om besittelse og kjøp til eget bruk. Strafferammen er bot eller fengsel i inntil 2 år.

Ved grov narkotikaforbrytelse forhøyer bestemmelsens annet ledd maksimumstraffen. Lovens ordlyd legger her opp til en helhetsvurdering. I praksis vil mengde og type narkotisk stoff ofte være avgjørende for subsumsjonen.² Paragraf 162 (2) gjelder som hovedregel ikke saker om befatning av narkotika til eget bruk, men narkotikalovbrudd hvor spredningsfaren er betydelig.

For grove narkotikalovbrudd er strafferammen inntil 10 år og slike lovbrudd straffes som hovedregel med ubetinget fengsel, jf. strl. § 162 (2). Samfunnsstraff er som hovedregel utelukket i saker hvor det ellers ville blitt idømt strengere straff enn fengsel i ett år, jf. strl. § 28 a (1) bokstav a, men det foreligger unntak fra dette utgangspunktet. Lovgiver angir i § 28 a rammen for domstolens bruk og utforming av samfunnsstraff. Det ligger imidlertid til domstolene å velge den straffereaksjonen som anses som rimelig og hensiktsmessig i hvert enkelt tilfelle.

I avhandlingens kapittel 3 vil jeg gi en rettsdogmatisk fremstilling av de lovbestemte rammer i strl. § 28 a, jf. § 162 for når domstolen kan idømme samfunnsstraff.

¹ Stoltenbergutvalget 2010 s.9.

² jf. Rundskriv fra Riksadvokaten, nr. 1/1998

Temaet for oppgaven reiser problemstillingen om i hvilken utstrekning Høyesterett anvender samfunnsstraff som straffereaksjon i saker om grov narkotikaforbrytelse, og om det har funnet sted en utvikling i bruken av samfunnsstraff i løpet av de siste ti årene. I kapittel 4 vil jeg ta for meg Høyesteretts straffeutmålingspraksis og gi en fremstilling av hva som kan utgjøre ”sterke grunner” etter § 28 a (2) ved grove narkotikaforbrytelser.

Avslutningsvis vil jeg i kapittel 5 redegjøre for utredningen foretatt av straffelovkommisjonen i NOU 2002:4 om hvorvidt bruk av narkotiske stoffer bør bekjempes med andre midler enn strafferettslige sanksjoner.

Debatten om avkriminalisering og hvordan den norske stat straffer narkotikaovertrедelser foretatt av personer med et misbrukproblem, reiser spørsmål om det er en sammenheng mellom domstolenes straffeutmålingspraksis og det stadig større fokuset på en human narkotikapolitikk. Drøftelsen tar sikte på de situasjoner der misbrukeren finansierer eget forbruk typisk ved å begå mer alvorlig narkotikalovbrudd. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 5.

1.2 Rettskildebildet

Straffeloven § 28 a om samfunnsstraff erstattet ved lov av 18. mai 2001 nr. 21 tidligere bestemmelser om samfunnstjeneste. Lovforarbeidene gir liten veiledning hva gjelder forståelsen av unntaksvilkåret ”sterke grunner” i § 28 a (2). Den etablerte rettskildelære innebærer imidlertid at man kommer langt med en alminnelig forståelse av lovtekstens ordlyd. Idet vi befinner oss på legalitetsprinsippets område vil ordlyden være særlig av rettskildemessig vekt. Når det gjelder unntaksvilkåret ”sterke grunner,” gir imidlertid en alminnelig forståelse av ordlyden liten veiledning. Fremstillingen i kapittel 4 illustrerer at høyesterettspraksis langt på vei har klarlagt hva som kan utgjøre ”sterke grunner” ved grove narkotikaforbrytelser.

Straffeloven § 162 om forbud mot befatning med narkotika fikk sin nåværende utforming i 1984. Det forhold at bestemmelsen er av eldre dato, er naturligvis med på å prege rettskildebildet. Bestemmelsens begrunnelse, hensiktsmessighet og berettigelse er følgelig belyst og drøftet i mange lovforarbeider gjennom tidene. I avsnitt 3.3.1 gis en redegjørelse av de hensyn som begrunner bestemmelsen.

I analysen av hva som kan utgjøre ”sterke grunner” etter § 28 a (2) ved grove narkotikalovbrudd, står høyesterettspraksis sentralt. Særlig er avgjørelsene inntatt i Rt. 1991 s. 275 og Rt. 2000 s. 1446 viktige prejudikater. Dommene danner bakteppe for å forstå de hensyn og begrunnelser som den senere rettsutviklingen bygger på.

1.3 Metode og avgrensning

Avhandlingen baserer seg på en alminnelig juridisk metode. Sentralt for oppgavens tema er de hensyn og begrunnelser som ligger bak straff av grove narkotikaforbrytelser. De grunnleggende hensyn tillegges stor vekt i høyesterettspraksis, og er derfor skilt ut i kapittel 2.

De vurderinger og drøftelser som foretas i kapittel 5, er inspirert av fagdisiplinene retts sosiologi og kriminologi.

Flere avgrensninger gjøres underveis i avhandlingen, men noen vesentlige tematiseres innledningsvis. Bruk av samfunnsstraff i saker etter § 162 (1) drøftes ikke. Videre drøftes

kun bruk av samfunnsstraff i saker hvor lovovertrедeren har et misbrukproblem, eller typisk har finansiert sitt misbruk ved å begå alvorlig narkotikalovbrudd. I kapittel 4 gjøres det rede for rehabiliteringshensynet i kombinasjon med andre hensyn som gjør seg gjeldende og som kan begrunne samfunnsstraff i saker om grov narkotikaforbrytelse.

2 Hensyn og begrunnelse for straff av narkotikaovertrедelser, jf. § 162

2.1 Generelt

Av grunnloven § 96 første punktum fremgår det at ”[i]ngen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom.”

Bestemmelsens første del konstitusjonsfester legalitetsprinsippet i strafferetten, mens andre del sikrer at borgerne bare kan ilegges straff etter rettergang for en domstol.

2.2 Straffelovgivningens formål og virkninger

Et grunnleggende og prinsipielt utgangspunkt er at individene har en alminnelig handlefrihet som det kreves en særlig begrunnelse for å gjøre inngrep i.³

I ethvert samfunn finnes en rekke normer som begrenser handlefriheten for å ivareta ulike interesser og verdier. Ileggelse av straff er den strengeste reaksjonen på et normbrudd. Det grunnleggende formålet med straff er å hindre uønsket atferd og å styre borgernes atferd i ønsket retning.⁴

Begrepet straff har av Andenæs blitt definert som ”et onde som staten tilføyer en lovovertrедer på grunn av en lovovertrедelse, i den hensikt at det skal føles som et onde.”⁵ Høyesterett sluttet seg til denne definisjonen i Rt. 1977 s. 1207.

Straff har forebygging – prevensjon – som sitt formål. Straffens tilsiktede virkninger kan deles i tre hovedgrupper; individualpreventive virkninger, allmennpreventive virkninger samt å bidra til den sosiale ro.⁶

2.3 Individualpreventiv virkning

Straffens individualpreventive virkning innebærer at straffen skal få domfelte til å avstå fra nye lovbrudd.⁷ De individualpreventive virkninger av straffen kan gjerne deles i tre; det er straffens uskadeliggjørende, avskrekkende og forbedrende virkninger.⁸

Den uskadeliggjørende virkning er knyttet til at gjerningspersonen varig eller for en tid fysisk hindres fra å foreta nye straffbare handlinger.⁹ Straffens uskadeliggjørende virkning er ofte knyttet til ulike former for frihetsberøvelse.

³ jf. NOU 2002:4 s.78.

⁴ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.82.

⁵ jf. Andenæs 2004 s.10.

⁶ jf. Innst.O.nr.72 (2004-2005) s.14.

⁷ jf. Andenæs 2004 s.96.

⁸ jf. Innst.O.nr.72 (2004-2005) s.14.

⁹ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.78.

I tilfeller der sakens art og omfang tilsier fengselsstraff eller forvaring, vil domfelte i soningstiden være forhindret fra å begå nye straffbare handlinger, og samfunnet er beskyttet fra at domfelte begår ny kriminalitet.

Også reaksjoner i frihet kan ha en uskadeliggjørende virkning. Ved ileggelse av samfunnsstraff eller fotlenkesoning, er den domfelte i mer eller mindre grad ilagt betingelser og restriksjoner som effektivt kan kontrolleres av kriminalomsorgen.

Straffens avskrekkende virkning oppstår når lovbrøyteren opplever straffen som så negativ at vedkommende avstår fra fremtidige straffbare handlinger.¹⁰ I hvilken grad en slik virkning oppstår, finnes det liten forskning om.¹¹

En forbedrende virkning skjer når gjerningspersonen tar inn over seg den bebreidelse som ligger i straffen, og skjønner at, og hvorfor, handlingen var gal.¹²

2.4 Allmennpreventiv virkning

De allmennpreventive virkninger er flere. En skiller gjerne mellom straffens avskrekkende virkning, det vi kan kalle straffens kost/nyttevirkning, og den vanedannende og holdningsskapende virkning.¹³

Straffens avskrekkende virkning er langt på vei den samme som ved individualprevensjon, men her følger virkningen av den generelle mulighet for å bli straffet, og ikke frykten for å bli straffet igjen.¹⁴ Valg av handlinger skal altså påvirkes ved at de kan få negative konsekvenser.

Straffens kost/nyttevurdering innebærer at den potensielle lovbrøyter må avveie hva han/hun vinner ved å gjennomføre den straffbare handlingen, opp mot hvilken "kostnad" straffereaksjonen vil medføre. Denne siden av allmennprevensjonen vil naturlig nok ha sin største betydning for handlinger som foretas etter en veloverveid beslutning.¹⁵

Den tredje allmennpreventive virkning, er en vanemessig lovlydighet eller holdningsskapende virkning som styrer den handlende uten at han eller hun nødvendigvis tenker på den potensielle straffen. På livsområder hvor borgerne jevnlig foretar handlinger, og hvor straffetrusselen og håndhevingen av den over lang tid har tvunget atferden i en bestemt retning, kan det bli en vane å forholde seg nettopp slik.¹⁶ I slike tilfeller snakker en om vanemessig lovlydighet.

2.5 Skadefølgeprinsippet

Begrepet "skadefølgeprinsippet" innebærer at straff bare bør brukes som reaksjon på handlinger som medfører, eller kan medføre, at andre enn gjerningspersonen påføres

¹⁰ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.78.

¹¹ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.78.

¹² jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.78.

¹³ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.79.

¹⁴ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.79.

¹⁵ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.79.

¹⁶ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.80.

skade.¹⁷ Prinsippet bygger på at individet skal kunne handle fritt i størst mulig grad, og at straff bare kan anvendes når tungtveiende grunner taler for det. Slike tungtveiende grunner vil som regel foreligge dersom handlingen medfører skadevirkninger.

Den grunnleggende konsekvens av prinsippet, er følgelig at man ikke bør straffe handlinger som ikke er egnet til å medføre skade eller fare for skade. Handlinger som drap, voldtekt og tyveri er det bred enighet om at er skadelig og bør følgelig straffes. Andre handlinger er det imidlertid uenighet om hvorvidt bør ilegges straff.

Flertallet i straffelovkommisjonen gikk i 2004 inn for å avkriminalisere ”bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk,”¹⁸ men lovforslaget ble ikke tatt til følge av departementet.¹⁹ I begrunnelsen ble det blant annet vist til at skadefølgeprinsippet var oppfylt.²⁰ Jeg vil i kapittel 5 komme nærmere inn på debatten om avkriminalisering og de hensyn og begrunnelser som ligger til grunn for å straffe befatning med narkotika.

3 Straffeloven § 28 a og § 162

3.1 Straffeloven § 28 a

3.1.1 Presentasjon av straffeloven § 28 a

I det følgende gis en rettsdogmatisk fremstilling av bestemmelsen om samfunnsstraff i strl. § 28 a, med henblikk på en analyse av rettspraksis om idømmelse av samfunnsstraff i saker om overtredelse av strl. § 162 (1) jf. (2). Det gis også en presentasjon av strl. § 162.

Vilkårene for å idømme samfunnsstraff fremgår av straffeloven § 28 a (1) og (2), som lyder:

”Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- a) det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,*
- b) hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet, og*
- c) lovbrøyteren samtykker og har bosted i Norge.*

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes.”

Bestemmelsens første ledd første punktum gir domstolene en skjønnsmessig adgang til å avgjøre hvorvidt samfunnsstraff bør komme til anvendelse i det konkrete tilfellet, jf. ordlyden “kan.”

Også etter tidligere regler berodde det på rettens skjønn om samfunnsstraff skulle anvendes. Høyesterett uttaler i Rt. 1991 s. 275 at ”domstolene vil ha en betydelig frihet til å anvende samfunnstjeneste overfor de grupper av lovbrudd og i de konkrete saker hvor

¹⁷ jf. NOU 2002:4 s.78.

¹⁸ jf. NOU 2002:4 s.471.

¹⁹ jf. Ot.prp.nr.22 (2008-2009)

²⁰ Se nærmere omtale i avsnitt 5.3.1.

det etter en samlet vurdering anses hensiktsmessig.”²¹ Vurderingen er gjeldende også etter dagens bestemmelser.

Samfunnsstraff kan idømmes dersom de tre kumulative vilkårene i første ledd bokstav a til bokstav c er oppfylt.

Fordi overtredelser av § 162 (1) jf. (2) som hovedregel medfører fengselsstraff i mer enn 1 år, vil det i saker om grove narkotikalovbrudd være avgjørende om unntaksbestemmelsen i strl. § 28 (2) er oppfylt. Bestemmelsen åpner for samfunnsstraff også om den alternative straff ville vært strengere enn fengsel i ett år, men det kreves da at straffen ”helt eller delvis ville være betinget” og ellers når ”sterke grunner” taler for at samfunnsstraff idømmes. Dette drøfter jeg nærmere i kapittel 4.

3.1.2 Hensyn og begrunnelse for bruk av samfunnsstraff

Det bærende hensyn bak samfunnsstraff er individualprevensjon.²² Med straffens individualpreventive virkning siktes det til den egenskap straffen har til å forebygge at lovbrøyteren som straffes, begår en ny straffbar handling. Formålet med samfunnsstraff er å unngå og bruke fengsel når det ikke er nødvendig.

Fremstillingen under viser at det i rettspraksis særlig er rehabilitering, omsorgsansvar, lang saksbehandlingstid og domfeltes alder som vektlegges i vurderingen av om det foreligger ”sterke grunner” etter § 28 a (2).

Uavhengig av hvilke hensyn som blir vektlagt i vurderingen av om samfunnsstraff skal gis, skal den straffedømte motiveres til å gjøre en egen innsats for å motvirke fremtidig narkotikarelatert kriminalitet. I den grad det er samfunnsmessig betryggende skal det i tillegg legges opp til en gradvis tilbakeføring til samfunnet. Domfelte har en aktivitetsplikt under gjennomføring av straffen, og det legges opp til at arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet, skal være likeverdige aktiviteter.²³

Samfunnsstraff vil særlig være aktuelt der retten mener det er behov for å ilegge en umiddelbar og inngripende reaksjon for å minske faren for nye straffbare handlinger.²⁴ Særlig unge lovbrøytere har et særskilt behov for en umiddelbar og merkbar reaksjon ved lovbruddet. Fengselsstraff anses som regel ikke hensiktsmessig på grunn av domfeltes lave alder hvor soning i fengsel ofte vil være mer belastende enn for voksne.

Det er videre av stor betydning for domfelte at straffgjennomføringen blir tilrettelagt slik at domfelte har en rimelig grad av kontakt med sine pårørende. Pårørende og annet nettverk, kan være en viktig ressurs i det arbeid som må gjøres for å fremme domfeltes tilpasning til samfunnet.²⁵ I saker der domfelte har et omsorgsansvar har dette stor betydning for vedkommendes motivasjon og initiativ til å komme seg ut av rusmisbruket.

²¹ jf. s.279.

²² jf. Eskeland 2006 s.385.

²³ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.7.

²⁴ jf. Ot.prp. nr.5 (2000-2001) s.126.

²⁵ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.31.

I tilfeller der det har gått lang tid fra den straffbare overtredelse fant sted taler dette for idømmelse av samfunnsstraff. Lang saksbehandlingstid svekker de allmennpreventive hensyn, og hensynet til domfelte blir mer fremtredende i valg av straffereaksjon.²⁶

Samfunnets sikkerhet er i alle tilfeller en overordnet målsetting ved utformingen av innholdet i straffereaksjonen.²⁷ Ved gjennomføring av samfunnsstraff vil hensynet bli ivaretatt gjennom oppfølging av de krav som stilles til domfelte og reaksjoner på brudd på disse og eventuelle individuelle vilkår.²⁸

3.1.3 Kort om samfunnsstraff som straffereaksjon

Samfunnstjeneste ble innført som en egen straffart ved lov av 15. mars 1991 nr. 4 ved egne bestemmelser i straffeloven §§ 28 a – 28 c. Før dette hadde ordningen med samfunnstjeneste vært drevet på prøvebasis, og reaksjonen hadde tidligere vært ilagt som vilkår ved betinget dom.²⁹

Straffen innebar at gjerningspersonen i stedet for ubetinget fengsel ble dømt til å utføre et bestemt antall timer ulønnet samfunnsnyttig arbeid.³⁰ Siktemålet med lovforslaget var at man gjennom en bredere differensiering i straffereaksjonene, fikk en større mulighet for en hensiktsmessig reaksjon i det enkelte tilfellet. På sikt kunne samfunnet oppnå en reduksjon av behovet for fengselsplasser.³¹

Bestemmelsene om samfunnstjeneste ble erstattet av nye regler om samfunnsstraff ved lov av 18. mai 2001 nr. 21. Samfunnsstraff innebærer, slik som samfunnstjeneste, at domfelte ikke skal ilegges ubetinget fengselsstraff. Vedkommende skal i stedet settes til ”samfunnsnyttig tjeneste,” gjennomgå ”program” eller gjennomgå ”andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet,” som for eksempel målrettede og strukturerte samtaler med en ansatt i kriminalomsorgen,³² jf. strgil. § 53 (1). Således innebærer illeggelse av samfunnsstraff frihetsinnskrenkning, heller enn frihetsberøvelse for den domfelte.

3.1.4 Anvendelsesområdet

Det sentrale anvendelsesområdet for samfunnsstraff har vært vinningsforbrytelser, bilbrukstyverier, innbrudd og skadeverk.³³ I volds og seksuallovbruddssaker, samt i andre saker hvor allmennpreventive hensyn i særlig grad gjør seg gjeldende, har domstolene vært mer tilbakeholdne med å idømme samfunnsstraff. I slike saker vil hensynet til straffens formål tale imot en reaksjon i frihet.³⁴

Samfunnsstraff har tradisjonelt vært utelukket ved grove narkotikaforbrytelser, jf. blant annet Rt. 2007 s. 1244 premiss 11.

²⁶ Se kapittel 4 avsnitt 4.7.

²⁷ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.31.

²⁸ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.28.

²⁹ jf. Ot.prp.nr.72 (1989-1990) s.5.

³⁰ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.293.

³¹ jf. Ot.prp.nr.72 (1989-1990) s.5.

³² jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.293.

³³ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.294.

³⁴ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.446.

Høyesterett har likevel ved flere anledninger idømt samfunnsstraff ved grove narkotikaforbrytelser, dersom ”det foreligger klare og sterke rehabiliteringshensyn eller andre spesielle og tungtveiende hensyn,” jf. Rt. 2009 s. 1371 premiss 11. I praksis, som jeg særlig kommer tilbake til i kapittel 4, har anvendelsesområdet for samfunnsstraff blitt utvidet i de senere årene, og Høyesterett har i viktige prinsippavgjørelser idømt samfunnsstraff der det tidligere ville blitt idømt ubetinget fengsel.

3.1.5 Nærmere om vilkårene i § 28 a (1)

3.1.5.1 Bokstav a:

Inntil lovendring 20. mai 2005, som trådte i kraft 1. januar 2006, var det et vilkår for å anvende samfunnsstraff, at straffebudets strafferamme ikke overskred fengsel i seks år. Det ble reist flere innvendinger mot denne begrensningen.³⁵ Regelen var i utgangspunktet til hinder for å reagere med samfunnsstraff i saker om grov narkotikaforbrytelse etter § 162 (2), da strafferammen er fengsel i inntil 10 år. I forarbeidene til strl. § 28 a ble det fremhevet at samfunnsstraff kunne være en velegnet reaksjon i slike saker, og da særlig hvor det forelå en rehabiliteringssituasjon.³⁶

Samfunnsstraff kunne inntil lovendringen i 2006 ikke anvendes ved overtredelse av § 162 (2) som følge av strafferammen på inntil 10 års fengsel. Fremstillingen i kapittel 4 viser at Høyesterett likevel har idømt samfunnsstraff der det etter strl. § 59 (2) foreligger en uforbeholden tilståelse eller gjerningspersonen er under 18 år, jf. adgangen til å nedsette straffen til en ”mildere straffart.”³⁷ I tillegg til dette måtte det, slik analysen i kapittel 4 illustrerer, også foreligge klare og sterke rehabiliteringshensyn eller andre spesielle forhold.

Hovedregelen er at det ikke anvendes samfunnsstraff der det ellers ville blitt idømt strengere straff enn fengsel i ett år, jf. § 28 a (1) bokstav a. Det er den utmålte fengselsstraff som er utgangspunktet for om det kan idømmes samfunnsstraff, og ikke lovbruddets øvre strafferamme slik som tidligere. I forarbeidene er det presisert at den konkrete straffeutmålingen gir et bedre mål på straffverdigheten av en handling enn den formelle strafferammen.³⁸

Av unntaket i § 28 a (2) følger det imidlertid at også der den alternative straff ville vært strengere enn fengsel i ett år, kan det idømmes samfunnsstraff dersom det foreligger ”sterke grunner.” Dette kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 4.

3.1.5.2 Bokstav b:

Det følger av bokstav b at ”hensynet til straffens formål” ikke må tale mot en reaksjon i frihet. Ordlyden ”straffens formål” viser til de hensyn som ligger bak bruk av straff.³⁹

Ordlyden kan forstås slik at når allmennpreventive hensyn i særlig grad gjør seg

³⁵ Se særskilt Rt.2003 s.208.

³⁶ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.295.

³⁷ Høyesterett tolket i Rt. 2003 s. 1445 strl. § 55 slik at når den gir en alminnelig hjemmel for å benytte en mildere straffart når gjerningspersonen er under 18 år og forholdene tilsier det, må den også gi hjemmel for å benytte samfunnsstraff. Bestemmelsen i § 59 (2) måtte forstås på samme måte.

³⁸ jf. Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s.296.

³⁹ Se kapittel 2.

gjeldende, vil det være utelukket å anvende samfunnsstraff. Det fremgår av blant annet Rt. 2007 s. 950 at ”på tross av den absolutte ordlyd, må det være klart at bestemmelsen gir anvisning på en interesseavveining,” da mellom de allmennpreventive og individualpreventive hensyn som gjør seg gjeldende i det konkrete tilfellet.

Det presiseres i forarbeidene at straffens formål skal ”omfatte alle de hensyn som domstolen i dag vektlegger [etter lov av 15. mars 1991 nr. 4] når den finner at lovbruddet verken kvalifiserer for en betinget fengselsstraff eller for samfunnstjeneste.”⁴⁰ Høyesterett har ved flere anledninger understreket at det i vurderingen er sentralt hvorvidt hensynet til allmennprevensjon taler imot at samfunnsstraff idømmes.⁴¹

3.1.5.3 Bokstav c:

Det er videre et vilkår at lovbrøyteren ”samtykker” til samfunnsstraff og har ”bosted i Norge,” jf. § 28 a (1) bokstav c.

Begrunnelsen for krav om samtykke er at samfunnsstraff krever en betydelig egeninnsats, og det er lite realistisk å tro at domfelte gjennomfører samfunnsstraffen hvis han ikke selv har samtykket.

Kravet om bosted i Norge skyldes naturlig nok den aktivitet som kreves av den domfelte.⁴² Etter strgf. § 54 (1) bokstav e må dessuten den domfelte ”oppholde seg i landet i gjennomføringstiden hvis ikke kriminalomsorgen gir tillatelse til noe annet.”

3.1.6 Unntaksvilkårene ”helt eller delvis ville ha vært betinget” eller ”sterke grunner,” jf. § 28 a (2)

Straffeloven § 28 a (2) åpner for samfunnsstraff også om den alternative straff ville vært strengere enn fengsel i ett år, men det kreves da at straffen enten ”helt eller delvis ville ha vært betinget,” eller dersom ”sterke grunner” foreligger. Lovgiver har følgelig åpnet for unntak i to typetilfeller.

I saker hvor straffen ville vært gjort ”helt eller delvis (...) betinget,” kreves det ikke ”sterke grunner” for å anvende samfunnsstraff, selv om den alternative fengselsstraffen overskrider 1 år. Behovet for tilsyn er ofte stort i saker som involverer unge førstegangslovbrytere i startfasen av en kriminell karriere. Lovgiver har i slike tilfeller ansett samfunnsstraff som særskilt anvendelig.⁴³ Domstolene bør i slike saker ha en mulighet til oppfølging og tilsyn uten at det skal foreligge andre sterke grunner.

I saker hvor ”sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes,” kan retten se bort fra at straffen ville blitt strengere enn fengsel i ett år. Ordlyden ”sterke grunner” må forstås slik at det må foreligge noe særegent for at samfunnsstraff kan idømmes.

Lovforarbeidene presiserer at det typisk vil være i tilfeller hvor det foreligger ”særlige individuelle forhold som tilsier at det bør anvendes samfunnsstraff, selv om forholdet objektivt sett kvalifiserer for en lengre fengselsstraff enn ett år”⁴⁴ Og videre fremgår det

⁴⁰ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.126.

⁴¹ jf. blant annet Rt.2009 s.294.

⁴² jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.127.

⁴³ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.296.

⁴⁴ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.128.

at hovedregelen bare skal kunne fravikes i ”rene unntakstilfeller” hvor samfunnsstraff synes ”særlig velegnet, og hensynet til allmennprevensjonen ikke taler avgjørende imot.”⁴⁵

Et interessant spørsmål er hvorvidt avveiningen av individualpreventive- og allmennpreventive hensyn som unntaksvilkåret legger opp til, er ulik den som fremgår av grunnvilkåret i § 28 a (1) bokstav b.

Forarbeidene synes å legge opp til at det er samme type vurdering som må foretas etter bokstav b som etter § 28 a (2). De allmennpreventive hensyn står sentralt også i vurderingen etter § 28 a (2), men samfunnsstraff er likevel aktuelt dersom det foreligger ”helt spesielle omstendigheter som medfører at lovbrøteren ikke bør sone i fengsel.”⁴⁶

3.2 Straffeloven § 162

3.2.1 Presentasjon av bestemmelsen

Straffeloven § 162 (1) og (2) lyder:

”Den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i lov er ansett som narkotika, straffes for narkotikaforbrytelse med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Grov narkotikaforbrytelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter.”

Straffeloven § 162 (1) er grunnbestemmelsen om narkotikaforbrytelser,⁴⁷ og angir hvilke former for befatning med narkotika som er straffbare.

Ved grov narkotikaforbrytelse forhøyer annet ledd maksimumstraffen til fengsel i inntil 10 år. Lovens ordlyd legger opp til en helhetsvurdering hvor også andre momenter kommer inn enn de som er særskilt nevnt i loven.

3.3 Grensen mellom § 162 (1) og (2) og mellom § 162 (2) og (3) – kvantum og type narkotisk stoff

Grensedragningen mellom § 162 (1) og (2) og mellom (2) og (3), fremgår av bestemmelsens annet ledd annet punktum. Det skal legges vekt på type stoff, kvantum og overtredelsens karakter, dvs. innførsel, oppbevaring, salg mv. I praksis vil type og mengde av narkotisk stoff ofte være avgjørende for subsumsjonen.

Grensen mellom første og annet ledd er imidlertid ikke avgjørende for om det kan idømmes samfunnsstraff, da det er den idømte straff som er retningsgivende for subsumsjonen. Lovendringen av § 28 a (1) og (2)⁴⁸ medførte at det i praksis ble mulig å få

⁴⁵ jf. Ot.prp.nr.72 (1989-1990) s.58.

⁴⁶ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.176.

⁴⁷ jf. Andenæs 2008 s.244.

⁴⁸ Se avsnitt 3.1.5.1.

dom på samfunnsstraff også i saker om grove narkotikaovertrædelser. En analyse av høyesterettspraksis er derfor særlig interessant i disse sakene. Brudd på § 162 (2) anses som svært alvorlig og sterke allmennpreventive grunner gjør seg gjeldende.

3.3.1 Nærmere om § 162 og de hensyn som begrunner bestemmelsen

Frem til 1968 var bestemmelser om narkotikaovertrædelser samlet i lov om legemidler og gifter av 20. juni 1964. På 1960 tallet begynte narkotikabruk blant unge å bli mer utbredt. Det ble reist krav om at straffebestemmelsene for de mer alvorlige narkotikaforbrytelser måtte overføres til straffeloven og straffene skjerpes.⁴⁹

I 1968 ble alvorlige narkotikaovertrædelser overført til straffelovens kapittel om allmennfarlige forbrytelser som en ny § 162, den såkalte ”proffparagrafen.” Bestemmelsen ble vedtatt med det siktemål å ramme profesjonelt pregede narkotikaforbrytelser. Sin nåværende utforming fikk bestemmelsen i 1984.

Begrunnelsen for å straffe befatning med narkotika, er først og fremst den helsefaren disse stoffene representerer. Det dreier seg om rusmidler som det er sterkt ønskelig å hindre utbredelse av.⁵⁰

Straffelovrådet uttalte i 1967 at ”i samfunnets kamp mot misbruk av narkotiske stoffer er det et uomgjengelig behov for effektive straffesanksjoner.”⁵¹ I straffelovrådets begrunnelse for å straffe befatning med narkotika står allmennpreventive hensyn sentralt. Det uttales at straffebud mot bruk og besittelse av narkotika, ”kan virke med til å forme almenhetens innstilling til slike giftstoffer og til å prege almenhetens atferd på dette området.”⁵² Videre fremgår det at ettersom uberettiget bruk er straffbar ”må (...) [det] antas å virke avskrekkende overfor en del av dem som ellers kan tenkes å ville innlate seg på misbruk av narkotika.”⁵³

Allmennpreventive hensyn stod også sentralt i departementets begrunnelse for ikke å ta tilfølge straffelovkommisjonens forslag om å ”avkriminalisere bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk.”⁵⁴ Departementet mente at ”kjernen i allmennprevensjonen er nettopp at en ved å straffe den enkelte samtidig avholder mange fra å gjøre de tilsvarende handlinger.”⁵⁵

På denne bakgrunn antar lovgiver at en straffetrussel ”i noen grad vil kunne bidra til å begrense uhjemlet besittelse og misbruk av narkotiske stoffer.”⁵⁶

Individualpreventive hensyn ble også belyst i straffelovrådets innstilling fra 1967. Det

⁴⁹ jf. NOU 2002:4 pkt. 3.3.3.

⁵⁰ jf. NOU 2002:4 pkt. 9.11.1.

⁵¹ jf. Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtrædelse av regler i lovgivningen om narkotika s. 15.

⁵² jf. Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtrædelse av regler i lovgivningen om narkotika s. 16.

⁵³ jf. Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtrædelse av regler i lovgivningen om narkotika s. 16.

⁵⁴ jf. NOU 2002:4 s.471.

⁵⁵ jf. Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.94.

⁵⁶ jf. Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtrædelse av regler i lovgivningen om narkotika s.16.

fremgår av innstillingen at stafferettslige sanksjoner som er utformet med sikte på terapeutiske tiltak, ”kan gi et tjenlig grunnlag for tilbakeholdelse av vedkommende i institusjon for en behandling som ofte vil kreve ganske lang tid.”⁵⁷ Således vil gjerningspersonen gjennomgå rehabilitering, samt fysisk forhindres fra å foreta nye straffbare handlinger, jf. prinsippet om straffens uskadeliggjørende virkning.

Departementet følger opp synspunktet i en noe mer moderne utforming i forslaget til ny straffelov. Her uttales at “[s]elv om befatning med narkotika til eget bruk bør straffes mildere enn annen befatning med narkotika, vil det i enkelte tilfeller være nødvendig å reagere med samfunnsstraff, eventuelt narkotikaprogram.”⁵⁸

3.3.2 Når kan det idømmes samfunnsstraff etter § 162 (2)

Samfunnsstraff etter § 162 (2) er i utgangspunktet utelukket fordi utmålt straff for overtredelse av grove narkotikaforbrytelser vil være lengre enn fengsel i 1 år. Straffeloven § 28 a (2) åpner likevel for å idømme samfunnsstraff dersom det foreligger ”sterke grunner.” Spørsmålet er hva som kan utgjøre ”sterke grunner” ved alvorlig narkotikakriminalitet.

Lovforarbeidene til § 28 a gir lite veiledning. I rettspraksis har det særlig vært rehabilitering, omsorgsansvar, lang saksbehandlingstid og domfelts unge alder som har begrunnet samfunnsstraff ved grove narkotikaovertridelser. I tillegg til dette har det vært et gjennomgående trekk ved saker hvor samfunnsstraff idømmes, at det foreligger en uforbeholden tilståelse.

Fremstillingen nedenfor viser at det ofte er motstridende hensyn som gjør seg gjeldende i vurderingen av om samfunnsstraff skal idømmes. Allmennpreventive hensyn står sterkt ved grove narkotikaforbrytelser. Dette påvirker således de krav som stilles til de individualpreventive hensyn som skal begrunne bruk av samfunnsstraff.

Rettspraksis illustrerer at individualpreventive hensyn ofte må være særlig sterke og fremtredende før det er aktuelt å idømme samfunnsstraff. Dissensen i dommene som er angitt nedenfor skisserer den sterke motsetningen mellom allmennpreventive- og individualpreventive hensyn.

4 En analyse av Høyesteretts straffeutmåling etter § 162 (2)

4.1 Bakteppe

Analysen skal gi en fremstilling av hva som kan utgjøre ”sterke grunner” etter § 28 a (2) ved grove narkotikaovertridelser, jf. § 162 (2).

Høyesterett har ved flere anledninger slått fast at det som utgangspunkt skal reageres med ubetinget fengselsstraff ved grove narkotikaforbrytelser. Av rettspraksis kan det imidlertid utledes en norm som fastslår at dersom det foreligger ”klare og sterke

⁵⁷ jf. Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtredelse av regler i lovgivningen om narkotika s.16.

⁵⁸ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.94.

rehabiliteringshensyn eller andre spesielle og tungtveiende hensyn”⁵⁹ kan samfunnsstraff idømmes.

Jeg skal i det følgende redegjøre for hvilke forhold ved domfeltes livssituasjon som vektlegges i helhetsvurderingen som foretas i slike saker, og videre si noe om vekten av de relevante hensynene som gjør seg gjeldende.

Høyesterett har i flere prinsippavgjørelser det siste tiår idømt samfunnsstraff der det tidligere ville blitt idømt ubetinget fengsel. Jeg har valgt å avgrense oppgaven til denne perioden.

Avgjørelsene inntatt i Rt 1991 s. 275 og Rt 2000 s. 1446 står sentralt for analysen av rettspaksis. Dommene er viktige prejudikater, og har dannet utgangspunkt for den senere rettsutviklingen. Rt. 1991 s. 275 danner bakteppe for å forstå det standpunkt som flertallet tar i Rt. 2000 s. 1446, og gir således en indikasjon på de hensyn og begrunnelser som den senere rettsutviklingen bygger på.

4.2 Rettslig utgangspunkt

Det følger av forarbeidene til lovreguleringen av samfunnstjeneste at ”[a]lvorlig narkotikakriminalitet bør (...) i alminnelighet falle utenfor anvendelsesområdet for samfunnstjenesten. I en del tilfeller, vil det likevel kunne være aktuelt å idømme samfunnstjeneste, selv ved forholdsvis alvorlige narkotikaovertrædelser.”⁶⁰

Høyesterettsavgjørelsen inntatt i Rt. 1991 s. 275 inneholder prinsipielle vurderinger av hvorvidt samfunnstjeneste kan anvendes ved alvorlig narkotikakriminalitet. Votumet til henholdsvis flertallet og mindretallet illustrerer avveiningen mellom de motsetningsfylte hensyn som gjør seg gjeldende ved vurderingen av om samfunnsstraff skal idømmes.

Rt. 1991 s. 275 gjelder straffutmåling for overtrædelse av § 162 (1) og (2) for erverv av 30 gram amfetamin med videresalg av 28 gram og innførsel av 500 gram hasj. Saken er påanket av påtalemyndigheten med påstand om at straffen burde vært gjort ubetinget. Høyesteretts flertall finner, særlig under henvisning til allmennpreventive hensyn, at samfunnstjeneste ikke er hensiktsmessig, og idømmer ett år ubetinget fengsel. Dommen er avsagt i dissens.

Flertallet viser til at det verken foreligger rehabiliteringshensyn eller andre personlige hensyn som tilsier samfunnstjeneste, og at en ileggelse av samfunnstjeneste vil innebære en utvidelse i forhold til tidligere praksis. Videre ses det hen til at idømmelse av samfunnstjeneste i sakens tilfelle ikke vil være i samsvar med lovgivers intensjoner⁶¹ eller anses som en tilstrekkelig tyngende reaksjon.⁶²

Mindretallet, ved førstvoterende Lund, viser til ”individualpreventive hensyn knyttet til konsekvensene for de domfelte av å måtte sone en fengselsstraff av ett års varighet.”⁶³

⁵⁹ jf. Rt.2009 s.1371 premiss 11 som er den siste avgjørelsen fra Høyesterett om straffutmåling ved grov narkotikaovertrædelse.

⁶⁰ jf. Ot.prp.nr.72 (1989-90) s.40.

⁶¹ jf. Ot.prp.nr.72 (1989-90) s.40.

⁶² jf. s.280.

⁶³ jf. s.278.

Videre peker han på at det ”ikke er lett å innse hvorfor gjerningsmenn med uplettede rulleblad, som for første gang innfanges i narkotikakriminalitet, bør nektes den sjanse som tilstås sosialt nedkjørte og/eller residiverende lovbrytere med et større resosialiserings- og rehabiliteringsbehov.”⁶⁴

Høyesterett stadfester i flere avgjørelser på 1990 tallet flertallets votum i ovennevnte dom, og gjentar at ved alvorlige narkotikaforbrytelser, er ubetinget fengsel den normale reaksjon.⁶⁵

Ulike formuleringer er brukt som f. eks at det ses hen til at det skal mye til før det ”klare utgangspunkt som (...) er fastslått i rettspraksis,”⁶⁶ kan fravikes. Videre må faren for spredning av narkotika medføre at det av allmennpreventive grunner reageres med ubetinget fengsel.⁶⁷ I andre saker anses ikke domfelte egnet til å utføre samfunnsstraff⁶⁸ eller det foreligger ikke en klar og endret situasjon slik at fengselsstraff ikke vil ”ødelegge et behandlingsopplegg som er etablert og virksomt.”⁶⁹

Parallelt med dette skjer det imidlertid en gradvis utvikling i høyesterettspraksis der hensynet til domfeltes livs- og rehabiliteringssituasjon blir mer fremtredende i valg av straffereaksjon.

Denne rettsutviklingen kommer til uttrykk i Rt. 2000 s. 1446 hvor Høyesterett på ny blir forelagt spørsmålet om samfunnsstraff ved grov narkotikaovertrødelse. Standpunktet til flertallet i Rt. 1991 s. 275 blir riktignok gjentatt, men mindretallet viser i sin begrunnelse for samfunnsstraff til individuelle forhold ved domfelte. Saken gjelder overtrødelse av strl. § 162 (2) jf. (1) for kjøp av 20 gram heroin samt oppbevaring og bruk. Domfelte anket forgjeves til Høyesterett for å oppnå samfunnsstraff. Høyesteretts flertall fastsatte straffen til fengsel i 10 måneder.

Flertallet, ved annenvoterende Rieber-Mohn, viser til at dersom ubetinget fengselsstraff gis uten at det kan begrunnes i resosialiserings- og rehabiliteringshensyn, oppnår man ikke annet enn ”et mulig tap i allmennpreventiv effekt.”⁷⁰

Dissenterende dommer Coward, som var i mindretall, begrunner illeggelse av samfunnsstraff i flere forhold. Hun peker på at straffverdigheten ved kjøp og oppbevaring til eget bruk er lavere enn ved videresalg. Til tross for at saken gjaldt et ikke ubetydelig kvantum, viste dommer Coward til domfeltes unge alder, samt at det var kjæresten som brakte han inn i misbruket ved å si at det var hasj og ikke heroin. Det var heller ingen opplysninger som tydet på at domfelte nå, tre år etter det straffbare forhold, hadde begått andre lovbrudd.

4.3 Rehabilitering

⁶⁴ jf. s.278.

⁶⁵ jf. Rt.1994 s.643, Rt.1994 s.899, Rt.1995 s.636, Rt.1995 s.888, Rt.1996 s.170, Rt.1997 s.194, Rt.1998 s.999, Rt.1999 s.1008.

⁶⁶ jf. Rt.1994 s.1216.

⁶⁷ jf. Rt.1994 s.1216

⁶⁸ Før samfunnstjeneste ble innført som en egen straffart ved lov av 15. mars 1991 nr. 4 var personundersøkelse med egnethetsvurdering et obligatorisk vilkår for at retten kunne avsi dom med samfunnstjeneste som særvilkår, jf. Ot.prp.nr.72 (1989-1990) s.5.

⁶⁹ jf. Rt.1998 s.1999 på s.2000.

⁷⁰ jf.s.1449.

4.3.1 Rehabiliteringssituasjonens betydning og vekt

Ved å tilrettelegge gjennomføringen av straffen slik at den domfelte tilbys et individuelt tilpasset rehabiliteringstilbud, er formålet å motvirke ny kriminalitet etter løslatelse.⁷¹

Høyesterett uttaler i flere avgjørelser at det må foreligge ”klare og sterke rehabiliteringshensyn”⁷² for at samfunnsstraff kan anses anvendelig. Ordet rehabilitering må forstås som en prosess for å oppnå best mulig funksjons- og mestringsevne, selvstendighet og deltakelse sosialt og i samfunnet.⁷³

Spørsmålet er hva som kreves for at det foreligger en rehabiliteringssituasjon ved grove narkotikaovertridelser slik at samfunnsstraff kan være anvendelig. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i avsnitt 4.3.2.

Senere års rettspraksis viser at det samfunnsgunstige aspekt ved å ha vedkommende rehabilitert, utgjør en del av begrunnelsen for å vektlegge rehabilitering. Dette kommer til uttrykk i blant annet Rt. 2009 s. 294. Her fremgår det at farene ved og skadevirkninger av heroinmisbruk, herunder den kriminalitet misbruket medfører, gjør at det ikke bare er misbrukers interesse, men ”også [i] samfunnets interesse at rehabiliteringen lykkes.”⁷⁴

Et viktig argument i vurderingen av om det skal idømmes samfunnsstraff, er også at soning av fengselsstraff i mange tilfeller vil virke ødeleggende på domfeltes prosess med å komme ut av misbruket.⁷⁵

4.3.2 Krav til rehabiliteringssituasjon

Det er en forutsetning for å snakke om en rehabiliteringssituasjon at det foreligger en livssituasjon som vedkommende kan rehabiliteres fra.

Dette kommer blant annet til uttrykk i Rt. 2005 s. 343 som gjaldt straffeutmåling for overtredelse av strl. § 162 (1) og (2) ved salg av 100 gram amfetamin og 300 tabletter rohypnol, samt kjøp og oppbevaring av 900 tabletter rohypnol.

Førstvoterende uttaler at domfelte riktignok hadde ”skikket seg vel i tiden etter de straffbare handlinger,”⁷⁶ men at domfelte aldri hadde vært i noen ”livssituasjon som kunne gi grunn til en (...) rehabilitering.”⁷⁷ Det vises til at domfelte hadde et rent økonomisk motiv for befatningen med narkotika. Han brukte ikke selv stoffet, var tidligere utstraffet og i gang med utdanning.

Hvilke krav som må stilles til rehabiliteringssituasjon må bero på en konkret helhetsvurdering. Høyesterett uttaler i Rt. 2007 s. 1244 at ”[s]elv om en rehabilitering ofte vil være avhengig av profesjonell behandling og eksterne hjelpetiltak, må det avgjørende være en vurdering av vedkommendes livssituasjon i tiden forut for de

⁷¹ jf. Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s.5.

⁷² jf. Rt.2009 s.1371 premiss 11.

⁷³ jf. FOR 2001-06-28 nr 765 § 2.

⁷⁴ jf. premiss 22.

⁷⁵ Se blant annet Rt.2003 s.208

⁷⁶ jf. premiss 12.

⁷⁷ jf. premiss 16.

straffbare handlingene sammenholdt med utviklingen og situasjonen på domstidspunktet.⁷⁸

Hvor vedkommende er i en slik livssituasjon at de endrede forhold som gjør seg gjeldende kun er av ordinær karakter, vil en vektlegging av dem medføre en nedsettelse av det alminnelige straffnivå eventuelt tap av allmennpreventiv effekt.

Synspunktet fremgår av Rt. 2000 s. 1446 hvor dommer Rieber-Mohn bemerker at dersom det gis samfunnsstraff ”uten at det kan begrunnes i et behov for å avholde domfelte fra videre stoffmisbruk og kriminalitet, for eksempel fordi han synes varig rehabilitert eller aldri har vært egentlig stoffavhengig, oppnår man imidlertid ikke annet enn et mulig tap i allmennpreventiv effekt.”⁷⁹

4.3.3 Rehabiliteringssituasjonens stadium

Det kan reises spørsmål om hvor i rehabiliteringsprosessen domfelte må være for at det kan idømmes samfunnsstraff, og for at straffen skal være hensiktsmessig. Må rehabiliteringsprosessen være forestående, pågående eller avsluttet? Høyesterett har så vidt vites ikke tatt direkte stilling til dette.

I rettspraksis er det imidlertid gitt indikasjoner på at rehabiliteringssituasjonen må være pågående.

I Rt. 1999 s. 1504 ble en kvinne idømt 175 timer samfunnstjeneste for overtredelse av strl. § 162 (1) som følge av oppbevaring av 9,79 gram heroin og 19 tabletter rohypnol. Førstvoterende uttaler at der valget står mellom ubetinget dom og samfunnstjeneste må det være tale om å vektlegge en ”aktiv pågående rehabilitering” samt forhold som ”underbygger en positiv prognose.”⁸⁰ Dommen kan tolkes dit hen at domfelte må være i en pågående rehabiliteringsprosess.

I Rt. 2009 s. 294 gjaldt saken overtredelse av strl. § 162 (1) og (2) for kjøp av 90 gram heroin. Spørsmålet var hvorvidt det var grunnlag for bruk av samfunnsstraff. Høyesterett anså domfelte for å være i en ”positiv[e] prosess[en]”⁸¹ hva gjaldt hans rehabiliterings- og livssituasjon.

Avgjørelsen kan forstås slik at domfelte var i en avsluttende fase av rehabiliteringen, siden han ikke var deltaker i et rehabiliteringsprogram og hadde vært stofffri i to år. Likevel ble han ansett å være i en ”utsatt og sårbar situasjon”⁸² hvor rehabiliteringssituasjonen legitimerte bruk av samfunnsstraff. Dommen viser at selv om domfelte var i rehabiliteringens slutfase, kunne en fengselsstraff virke ødeleggende for prosessen han var inne i, og samfunnsstraff ble derfor idømt.

4.3.4 Momentene ved vurderingen

Gjennomgangen i det følgende har til hensikt å vise hvilke momenter som vektlegges i vurderingen av om samfunnsstraff skal idømmes. Det er utviklet en praksis som tar

⁷⁸ jf. premiss 15.

⁷⁹ jf. s.1449.

⁸⁰ jf. s.1505.

⁸¹ jf. premiss 21.

⁸² jf. premiss 21.

høyde for positive fremtidsutsikter i form av skole/jobb/bolig, domfeltes forhold til rusmidler, initiativ motivasjon og miljø, tidligere domfellelse og nye lovbrudd. Straffverdigheten av overtredelsen er og av betydning.

Første gang Høyesterett tok stilling til rehabilitering ved grov narkotikaovertrødelse etter avgjørelsen i Rt. 2000 s. 1446 var i Rt. 2003 s. 208.

Saken gjelder straffutmåling for overtrødelse av § 162 (1) og (2) for kjøp av 25 gram heroin hvorav ett gram var gitt bort. Domfelte anket saken med sikte på å få straffen omgjort til samfunnstjeneste og ble idømt 360 timer samfunnstjeneste.

Høyesterett fastslår at domfelte er inne i en ”klar rehabiliteringsprosess.”⁸³ Uttalelsen kan forstås slik at det må foreligge ytre håndgripelige faktorer som underbygger at domfelte er i en rehabiliteringsprosess. Kravet til ”klar” rehabiliteringsprosess underbygger at det ikke kan være rom for tvil om hvorvidt domfelte er inne i en rehabiliteringsprosess med klare mål og virkemidler.

Domfeltes initiativ og motivasjon for å endre sin livssituasjon fikk stor betydning i rettens vurdering av om samfunnsstraff skulle idømmes. Retten la vekt på at domfelte viser en sterk evne og vilje til å komme ut av sitt narkotikamisbruk. Hun oppsøkte frivillig hjelp da hun ble gravid, og ble senere plassert på et senter for foreldre og barn. Hun er underlagt jevnlig ruskontroller og deltar ukentlig i poliklinisk terapi. Domfelte har videre utviklet et godt forhold til sitt barn og ønsker å starte på en utdanning. Hun har således svært positive fremtidsutsikter hvilket synes å være sentralt i vurderingen til Høyesterett.

Høyesterett viser videre til domfeltes livshistorie som bærer preg av en oppvekst med mye rusmisbruk og ustabile boforhold. Sett hen til rusmisbrukets omfang og varighet viser hun en stor grad av endring i sin livssituasjon. Det konkluderes med at et fengselsopphold vil ”ødelegge det arbeidet som domfelte og hjelpearbeidet rundt henne har nedlagt over lang tid for å få henne varig ut av misbrukssituasjonen.”⁸⁴

På bakgrunn av domfeltes veldokumenterte rehabiliteringsprosess samt omsorgsansvar for sitt barn, fant Høyesterett at ”meget sterke grunner”⁸⁵ talte for å idømme samfunnsstraff.

I dom inntatt i Rt 2004 s 492 tar Høyesterett på ny stilling til spørsmålet om samfunnsstraff. Saken gjelder straffutmåling for hovedsakelig oppbevaring av 460 gram amfetamin, jf. strl. § 162 (1) og (2). Høyesterett fant at forbrytelsen var for alvorlig til at det kunne bli aktuelt med en fullt ut betinget dom, og domfeltes rehabiliteringssituasjon var for usikker til å gi grunnlag for samfunnsstraff. Straffen ble satt til fengsel i ett år og seks måneder, hvorav ett år ble gjort betinget.

Høyesterett formulerer et rettslig utgangspunkt om at det må foreligge ”klare og sterke rehabiliteringshensyn eller andre spesielle forhold”⁸⁶ for å idømme samfunnsstraff for en så grov narkotikaforbrytelse som i sakens tilfelle.

⁸³ jf. premiss 13.

⁸⁴ jf. premiss 13.

⁸⁵ jf. premiss 13.

⁸⁶ jf. premiss 14.

Også i denne saken hadde domfelte et langvarig og omfattende rusproblem. Domfelte har misbrukt narkotiske stoffer siden hun var 12 år gammel og er tidligere domfelt åtte ganger hvorav sju er narkotikalovbrudd. Hun har siden 2001 fått metadonbehandling med urinprøvetaking to ganger pr uke. Like før jul 2002 fikk hun en ”sprekk” og misbrukte amfetamin, men har etter den tid holdt seg rusfri.

Omsorgsansvaret for sin seks år gammel sønn ble i Høyesterett ikke tillagt avgjørende betydning i vurderingen, da barneverntjenesten var involvert med hjelpetiltak. Dommer Skoghøy uttaler at ut fra sakens opplysninger fremstår As rehabiliteringssituasjon som ”så pass usikker”⁸⁷ at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for å idømme samfunnsstraff.

I avgjørelsen fra Rt. 2003 s. 208, som omtalt over, fremgikk det at domfelte hadde et stort endringspotensiale og vilje til endring av sin misbrukssituasjon. I den herværende sak synes det ikke som at domfeltes rehabiliteringsprosess og motivasjon er tilstrekkelig formalisert og dokumentert til at samfunnsstraff idømmes.

Det kan reises spørsmål om hva som skal foreligge av opplysninger om domfeltes rehabiliteringssituasjon og motivasjon for endring, for at det kan idømmes samfunnsstraff. De ovennevnte avgjørelser gjelder begge kvinner som i ung alder ble rusmisbrukere og har hatt et omfattende rusproblem. Begge har de fått barn de har klart å beholde omsorgen for. Videre har kvinnene, i henholdsvis ett og to år, vært i et behandlingsopplegg for sitt rusproblem hvorav begge har opplevd å ha en ”sprekk,” men har i tiden etter holdt seg rusfri.

Når Høyesterett likevel kommer til forskjellig resultat kan det ha sammenheng med allmennpreventive grunner og følgelig straffverdigheten av de straffbare forhold. Det vises til Rt. 1999 s. 33 hvor førstvoterende uttaler, med tilslutning fra de øvrige dommerne, at ”misbrukeres kjøp av narkotika til eget forbruk” står i en annen stilling enn hva ”gjelder straffverdigheten (...) med sikte på videresalg.”⁸⁸ Det fremgår videre at det er en ”lavere straffverdighet ved kjøp og oppbevaring til egen bruk,”⁸⁹ enn tilfeller hvor det er fare for spredning av stoffet til andre.

Uttalelsene sett i sammenheng med de to ovennevnte avgjørelser, kan forstås slik at straffverdigheten, i forbrytelsen fra 2004 dommen, hvor det var tale om et langt høyere kvantum samt større fare for spredning, var grovere enn der det var tale om kjøp av 35 gram til eget bruk. Følgelig står de allmennpreventive grunner sterkere i saken fra 2004 og det ble også av den grunn ansett nødvendig å reagere med ubetinget fengselsstraff.

At saken fra 2004 gjaldt en grovere narkotikaovertrødelse kommer også til uttrykk i straffutmålingen som ble antatt å ligge på fengsel i to år. I Rt. 2003 s. 208 ble den subsidiære fengselsstraff satt til ett år og seks måneder.

I avgjørelsene inntatt i Rt. 2004 s. 774 og Rt. 2004 s. 1392 var det heller ikke grunnlag for samfunnsstraff. Høyesterett kunne, i den førstnevnte avgjørelsen, ikke se at det forelå

⁸⁷ jf. premiss 15.

⁸⁸ jf. s.1448.

⁸⁹ jf. s.1448.

”en klar rehabiliteringssituasjon.”⁹⁰ Heller ikke i den andre saken forelå det noen ”spesielle rehabiliteringshensyn.”⁹¹

Høyesterettspraksis fra begynnelsen og midten av 2000 tallet viser at det generelt skal svært mye til før hovedregelen om ubetinget fengsel ved alvorlig narkotikakriminalitet fravikes og det idømmes samfunnsstraff.⁹²

Det er på samme tid likevel en viss utvikling å spore i Høyesterett. Det synes som at domfeltes rehabiliterings- og livssituasjon tillegges større vekt i valg av straffereaksjon enn hva tilfellet har vært tidligere. Individualpreventive hensyn synes i enkelte saker å få betydelig større vekt enn allmennpreventive hensyn.

Dette kommer til uttrykk i Rt. 2004 s. 772. Saken gjelder straffeutmåling for en rekke lovovertrедelser. De alvorligste handlinger gjelder kjøp av 80 gram amfetamin samt oppbevaring av 61 gram, jf. strl. § 162 (1) og (2). Det ble av hensyn til at det hadde gått tre år siden overtredelsene fant sted, og at domfelte etter den tid hadde hatt en positiv utvikling, idømt 300 timer samfunnsstraff.

I sakens tilfelle foreligger det særlige positive fremtidsutsikter for domfelte. Han har vist evne og vilje til å etablere seg på nytt, og jobber aktivt for å komme seg på fote økonomisk. Han har brutt med sin tidligere livsstil og er i et nytt miljø. I personundersøkelsen, som er foretatt for Høyesterett, uttales det at ”[s]iktede har etter mange år med rusproblemer, tatt et kraftig oppgjør med seg selv og er nå i full jobb.” Videre ses det hen til at det snart har gått tre år fra narkotikaovertrедelsen, hvilket fikk ”stor vekt”⁹³ i valget av straffereaksjon. Som følge av sterke individualpreventive hensyn finner et samlet Høyesterett at domfelte ”bør få den sjansen som ligger i en samfunnsstraff.”⁹⁴

Idømmelse av samfunnsstraff på bakgrunn av de nevnte forhold må, slik førstvoterende presiserer, innebære en ”viss utvidelse av området for en slik reaksjon i forhold til Høyesteretts tidligere praksis, men jeg viser her til lovgivers ønske om å øke bruken av reaksjonen...”⁹⁵

Avgjørelsen kan forstås som en utvidelse av når en domfelt anses å være i en rehabiliteringsprosess. Sammenliknet med tidligere praksis foreligger ingen pågående formalisert behandlings- eller avrusningssituasjon. Det vises kun til at mannen er i en ”stabil[e] livssituasjon[en]”⁹⁶ med fast jobb etter mange års rusmisbruk. Når Høyesterett anser ”tilbakefallsfaren til kriminalitet som liten”⁹⁷ er dette et argument som i like stor grad kan tale for å idømme fengselsstraff. I slike tilfeller gjør allmennpreventive grunner seg sterkt gjeldende og det vil ikke være ødeleggende for domfeltes rehabiliteringssituasjon å sone en fengselsstraff. Når Høyesterett likevel velger å idømme

⁹⁰ jf. premiss 16.

⁹¹ jf. premiss 15.

⁹² Se også Rt.2001 s.1678, Rt.2002 s.1591, Rt.2003 s.211, Rt.2005 s.406, Rt.2005 s.478 hvor det ikke ble idømt samfunnsstraff.

⁹³ jf. premiss 14.

⁹⁴ jf. premiss 15.

⁹⁵ jf. premiss 15, jf. St.meld.nr.27 (1997-1998)

⁹⁶ jf. premiss 14.

⁹⁷ jf. premiss 14.

samfunnsstraff synes det å være av hensyn til at det likevel er en viss fare for tilbakefall og ny kriminalitet.

Også i Rt. 2005 s. 1312 står domfeltes rehabiliterings- og livssituasjon sentralt for Høyesterett. Saken gjelder straffeutmåling for overtredelse av strl. § 162 (1) og (2) for oppbevaring og salg av 149 gram amfetamin, og spørsmålet om rehabiliteringshensyn kan begrunne samfunnsstraff. Det forelå imidlertid ikke en tilstrekkelig fasthet og progresjon i domfeltes rehabiliteringssituasjon til at samfunnsstraff ble idømt.

Førstvoterende viser til at det i Høyesteretts praksis om bruk av samfunnsstraff har utviklet seg et vilkår om at det må foreligge en ”reell og lovende rehabiliteringssituasjon, og at denne klart tilsier at fengselsstraff ikke bør brukes.”⁹⁸

Det forelå også i denne saken en omfattende rushistorikk. Domfelte, en 48 år gammel kvinne, har vært rusmisbruker i mer enn 30 år og er tidligere domfelt åtte ganger for narkotikarelatert kriminalitet. Gjennom tidene har hun vært ut og inn av flere behandlingsopplegg og har tilbrakt mange år i fengsel. På domstidspunktet har hun sluttet i sin jobb som hjemmehjelp og utskrevet seg fra behandlingsopplegget hun var i gang med. Høyesterett har imidlertid lagt til grunn at hun i de siste par uker før saken kom opp for domstolen har startet et frivillig behandlingsopplegg.

Til tross for at hun har vist ”omfattende og gjentatt initiativ til å komme seg ut av en livssituasjon hun er fortvilet over” og at dette i perioder har brakt henne på riktig vei, finner Høyesterett ikke at ”bestrebelsene har den fasthet og progresjon som må være vilkåret for å kunne fastslå at det nå foreligger en reell og lovende rehabiliteringssituasjon”⁹⁹ Høyesterett trekker også frem straffverdigheten av narkotikaovertrødelser. Det vises til at hun ”klart (...) [har] oversteget (...) eget brukerbehov,”¹⁰⁰ hvilket synes å være et støttemoment for å idømme fengsel.

Domspremissene i saken synes både veloverveid og godt begrunnet. Resultatet om ubetinget fengsel synes å være i overensstemmelse med den vurderingsnorm som førstvoterende oppstiller. Som følge av at kvinnen avsluttet sin behandling ved Tyrilistiftelsen, og var uten et behandlingsopplegg i fire måneder, inntil et par uker før saken kom opp i Høyesterett, viste hun ikke den tilstrekkelige fasthet i rehabiliteringssituasjonen som kreves for at samfunnsstraff idømmes.

4.3.5 Utviklingen i rettspraksis det siste året.

I to avgjørelser som er avsagt 6. mars 2009,¹⁰¹ synes Høyesterett å gå enda lenger enn tidligere i å begrunne samfunnsstraff i rehabiliteringshensyn.

Saken i Rt. 2009 s. 290 gjelder straffeutmåling for kjøp av 15 og 48 gram heroin hovedsakelig for videresalg, jf. strl. § 162 (1) jf. (2). Spørsmålet er om det er grunnlag for å anvende samfunnsstraff i stedet for fengsel. Høyesterett la vekt på at det forelå en reell og lovende rehabiliteringssituasjon fordi tiltalte var rusfri, og i ferd med å gjennomføre en yrkesutdanning. Det ble under tvil idømt samfunnsstraff på 420 timer.

⁹⁸ jf. premiss 21.

⁹⁹ jf. premiss 22.

¹⁰⁰ jf. premiss 22.

¹⁰¹ jf. Rt.2009 s.290 og Rt.2009 s.294.

Det er mange forhold som er av betydning når Høyesterett kommer til at det foreligger en tilfredsstillende rehabiliteringssituasjon. Det ses blant annet hen til rusmisbrukets omfang. Domfelte, som er en kvinne på 34 år, har misbrukt rusmidler i over 15 år. Etter det opplyste, debuterte hun med heroin da hun var 18 år og heroin har siden den gang vært hennes hovedrusmiddel. På domstidspunktet har hun vært rusfri i to og et halvt år. Det synes å være av betydning for Høyesterett at problemet har foreligget over et så langt tidsrom at misbruket har manifestert seg og det foreligger en avhengighet.

Videre står domfeltes initiativ og motivasjon for å endre sin livssituasjon sentralt. Hun har tatt tak i sitt rusproblem, og har etter eget ønske blitt rustestet to ganger i uken. Dette synes, i lys av hennes lange misbruk, å ha blitt tillagt stor vekt. Positive fremtidsutsikter, slik som tilsagn om fullført utdanning og videre arbeid, er sentralt i vurderingen av om det foreligger en endring av livssituasjonen. I sakens tilfelle var kvinnen ”i ferd med å gjennomføre en yrkesutdanning som gir henne et inntektsgrunnlag.”¹⁰² Domfeltes tilståelse av det straffbare forhold og hennes tilknytning til et formalisert behandlingsopplegg synes også å ha vært av sentral betydning for vurderingen.

På bakgrunn av dette kom Høyesterett under tvil til at det var grunnlag for å idømme samfunnsstraff.

Også i avgjørelsen inntatt i Rt. 2009 s. 294¹⁰³ ble det lagt avgjørende vekt på domfeltes initiativ og motivasjon.

På lik linje som ovennevnte dom, gjelder den herværende sak også et omfattende rusproblem. Domfelte er en mann på 44 år som har misbrukt rusmidler fra han var 13 år gammel. På domstidspunktet har han vært rusfri i to år. Det synes som at desto lenger domfelte har vært rusmisbruker, desto strengere krav stilles til lengden og kontinuiteten i endringen av livssituasjon.

Også i denne saken hadde domfelte positive fremtidsutsikter. Det fremgår av domspremissene at han har ”gode boforhold,”¹⁰⁴ samt fått orden på sin økonomi og ”gjenopprettet kontakt med sine barn og øvrige familie.”¹⁰⁵ Domfeltes nye samboer og hans kontakt med barn og familie, synes å være en faktor som medvirker til å opprettholde domfeltes endrede livsforhold.

Høyesteretts flertall synes videre å legge stor vekt på det samfunnsmessige aspekt ved at domfelte blir rehabilitert. Skadevirkningene av heroinmisbruk og den kriminalitet det medfører, synes ikke bare å være i misbrukers interesse, men det er ”også [i] samfunnets interesse at rehabiliteringen lykkes.”¹⁰⁶

På bakgrunn av dette finner flertallet at domfelte må få ”den sjansen som ligger i en samfunnsstraff.”¹⁰⁷

¹⁰² jf. premiss 19.

¹⁰³ Se nærmere omtale i avsnitt 4.3.3.

¹⁰⁴ jf. premiss 19.

¹⁰⁵ jf. premiss 19.

¹⁰⁶ jf. premiss 22.

¹⁰⁷ jf. premiss 23.

Mindretallet, representert ved dommer Bårdsen, finner på sin side at hensynet til allmennprevensjon med tyngde taler mot en straff i frihet. Han viser til at det dreier seg om 50 % mer heroin enn i Rt. 2009 s. 290, og at det her ikke foreligger en kombinasjon av tidlig tilståelse og lang saksbehandlingstid. Samtidig hadde domfelte i den ovennevnte saken en langt mindre fremtredende rolle enn hva tilfellet er i den herværende sak.

Den nyeste avgjørelsen om samfunnsstraff ved rehabilitering er avsagt av Høyesterett 29. oktober 2009.¹⁰⁸ Også her fant Høyesterett at det forelå tilstrekkelig tungtveiende grunner til å idømme samfunnsstraff. Saken gjelder overtredelse av strl. § 162 (1) og (2) for salg og oppbevaring av til sammen ca 300 gram amfetamin. Det ble idømt samfunnsstraff på 350 timer.

Spørsmålet om samfunnsstraff ble i saken særlig aktualisert av domfeltes omsorgsansvar overfor sin ektefelle og de vanskeligheter hans kone ville få dersom han måtte sone i fengsel. Jeg kommer nærmere tilbake til avgjørelsen avsnitt 4.5.2.

4.3.6 Oppsummering

Rettspraksis viser at rehabiliteringsmomentet først og fremst aktualiseres i tilfeller der domfelte har en belastet livssituasjon med en langvarig og omfattende rushistorie. Videre er ofte tilværelsen preget av narkotikarelatert kriminalitet i et belastet miljø.

Hvorvidt retten finner at domfelte har vært i en slik livssituasjon som gir grunnlag for rehabilitering, beror ofte på den grad av endring i livssituasjon som domfelte har foretatt. Det kan ut fra avgjørelsene som er angitt over, synes som at det må være tale om en endring av betydelig og varig karakter som overbeviser retten om at domfeltes tilværelse er endret.

Fremstillingen viser at det som oftest må være tale om et formalisert behandlingsopplegg, hvorvidt domfelte har forholdt seg rusfri, initiativ og motivasjon samt positive fremtidsutsikter i form av jobb, skole og bolig. Rettspraksis viser at i desto større grad domfelte har endret sin livssituasjon, desto sterkere taler det for at samfunnsstraff idømmes.

Rehabiliteringsmomentet er per i dag ikke lovfestet, men innholdet i normen er utpenslet gjennom praksis. Fremstillingen viser at vurderingsnormen har endret seg noe over tid. Det synes likevel ikke som at utviklingen er avgjørende for om samfunnsstraff har blitt idømt. Det som til syvende og sist synes å avgjøre hvorvidt det foreligger en rehabiliteringssituasjon, er ulike forhold ved domfeltes livssituasjon. Det er i den sammenheng praksis illustrerer en utvikling i synet på hvilke momenter som er av betydning for vurderingen.

Utviklingen av rehabiliteringsmomentet i rettspraksis reiser spørsmål om hvorvidt en lovfesting av kriteriet vil være hensiktsmessig.

Det vil, på den ene side, bidra til å skape en forutberegnelighet som gjør det klart hvilke momenter som vektlegges i vurderingen. Bruken av kriteriet, og de momenter det innehar, vil til enhver tid være avhengig av den dømmende instans. Kanskje vil en lovfesting bidra til å skape ytterligere korrelasjon i forståelsen og bruken av kriteriet.

¹⁰⁸ jf. Rt.2009 s.1371

På den annen side synes det som at rehabiliteringsmomentet er underlagt en systematisk vurdering i domstolene. Dette taler for at lovfesting av kriteriet ikke er nødvendig. Det vil være hensiktsmessig, og til domfeltes fordel, dersom det foretas en konkret helhetsvurdering i hvert tilfelle. Således vil en lovfesting med detaljerte vilkår for hva som er å anse som en rehabiliteringssituasjon, neppe være til domfeltes fordel.

De tyngste grunner taler for at rehabiliteringsmomentet bør følge samfunnsutviklingen, og være et moment i vurderingen av om det foreligger ”sterke grunner” etter § 28 a (2).

4.4 Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND)

4.4.1 Kort om ND

Et annet alternativ til ubetinget fengsel enn samfunnsstraff, er narkotikaprogram med domstolskontroll. Programmet ble innført som en prøveordning fra 1. januar 2006.¹⁰⁹ Prøveordningen er et ledd i en strafferettslig reaksjon, og innebærer at rusmisbrukere kan dømmes til å gjennomgå et rehabiliteringsprogram som vilkår for betinget dom.

Ordningen tar særlig sikte på rehabilitering av tungt belastede rusmisbrukere som har stort behov for hjelp og behandling, og som vil ut av sitt rusmisbruk.

Reaksjonen er et ledd i regjeringens mål om å redusere rusmiddelproblemene og skal søke å sikre effektiv behandling, god rehabilitering og tilstrekkelig skadereduksjon for personer med rusmiddelproblemer.¹¹⁰

Formålet med programmet er å forbedre de praktiske hjelpe- og behandlingstilbud for tungt belastede rusmiddelmisbrukere og forebygge ny kriminalitet.¹¹¹

4.4.2 Rettspraksis

Høyesterett behandlet for første gang prøveordningen med narkotikaprogram med domstolskontroll i Rt. 2008 s. 1495.

Saken gjelder overtredelse av strl. § 162 (2) jf. (1) for kjøp av 3 kg hasj og 3 kg amfetamin, oppbevaring av 3,6 kg hasj og 1,4 kg amfetamin, samt salg av 1,3 kg amfetamin. Hovedspørsmålet er om deler av fengselsstraffen bør gjøres betinget på det vilkår at domfelte deltar i narkotikaprogram med domstolskontroll. Ett år og seks måneder av straffen på fire år, ble gjort betinget på det særlige vilkår at domfelte deltok i ND.

Domfelte, en 53 år gammel mann som lider av ”ADHD”, har etter det opplyste misbrukt narkotika fra barne- og ungdomsårene. Han er domfelt 19 ganger tidligere og det er en tett forbindelse mellom kriminaliteten og narkotikamisbruket. Han er av kriminalomsorgen funnet å være i målgruppen for forsøksordningen, og er egnet til straffegjennomføring ved ND-senteret. Han har gitt uttrykk for at han ønsker å komme ut av misbruket, men at han ikke kan klare det uten hjelp.

¹⁰⁹ jf. forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll.

¹¹⁰ jf. Ot.prp.nr.81 (2004-2005) s.7.

¹¹¹ jf. forskriften § 1 annet ledd og Ot.prp.nr.81 (2004-2005) s.5.

Høyesterett finner på bakgrunn av bevisførselen for lagmannsretten, at domfelte vil ha ”reelle muligheter for utbytte av den tette oppfølgingen et tilpasset narkotikaprogram vil representere.”¹¹² Allmennpreventive hensyn gjør det imidlertid ikke aktuelt med en fullt ut betinget dom, men taler heller ikke imot at ett år og seks måneder, av dommen på fire år, gjøres betinget.

Høyesterettsavgjørelsen kan sies å være den første i norsk rettshistorie som idømmer behandling og rehabilitering til rusmisbrukere som vil ut av sitt misbruk.

Den 15. september i år tok Høyesterett for andre gang stilling til spørsmål om idømmelse av delvis betinget dom på vilkår om gjennomføring av narkotikaprogram med domstolskontroll.¹¹³ Saken gjelder overtredelse av strl. § 162 (3) for tiltalte A og B, for omsetning av til sammen rundt 8,8 kg kokain/amfetamin. For A var det spørsmål om å idømme betinget dom på særvilkår om narkotikaprogram. Høyesterett fant at det ikke var grunnlag for å dette, og straffen ble satt til ubetinget fengsel i syv år for begge tiltalte.

I sakens tilfelle var A skyldig i befatning med 4,8 kg kokain. Narkotikaomsetningen var langvarig, godt organisert og var klart profittmotivert.

Domfelte har tidligere hatt et alvorlig og langvarig misbruk av narkotika, men har før pågripelsen likevel levd et “relativt velordnet liv”¹¹⁴ Han har ikke tidligere vært i kontakt med et behandlingsapparat for sitt rusproblem, og er heller ikke tidligere domfelt for narkotikarelatert kriminalitet. Han ble derfor ikke ansett å tilhøre den gruppen som ordningen retter seg mot, nemlig tunge rusmiddelmissbrukere som har et stort behov for hjelp og behandling. Et enstemmig Høyesterett fant på denne bakgrunn at det ikke var grunnlag for å idømme domfelte delvis betinget dom på vilkår om gjennomføring av narkotikaprogram.

Forarbeidene legger opp til stor fleksibilitet for hvem som er i målgruppen for narkotikaprogrammet. Dette gjelder både type rusmiddelmissbruk, psykiske lidelser, alder og type lovbrudd.¹¹⁵ Avgjørelsen ovenfor illustrerer imidlertid at det av hensyn til den alminnelige rettsfølelse og straffens formål, går en grense for hvem som kan omfattes av programmet. Straffegjennomføringen skal være et tiltak for behandling og rehabilitering for domfelte med rusmiddelproblemer. Det skal derimot ikke være en mildere straffereaksjon og en ”enklere løsning” enn fengselsstraff for domfelte som har begått profittmotivert narkotikaomsetning.

4.5 Omsorgsansvar

Høyesterettspraksis viser at domfeltes omsorgsansvar overfor barn og voksne er et moment i vurderingen av om samfunnsstraff skal anvendes.

4.5.1 Omsorgsansvar overfor barn

I Rt. 2003 s. 208¹¹⁶ hadde domfelte omsorgen for sin datter som på domstidspunktet var

¹¹² jf. premiss 26.

¹¹³ jf. HR-2010-1536-A

¹¹⁴ jf. premiss 41.

¹¹⁵ jf. Ot.prp.nr.81 (2004-2005) s.20.

¹¹⁶ Se nærmere omtale i avsnitt 4.3.4.

ett år gammel. Omsorgen for barnet var ett av flere momenter som tilsa samfunnsstraff. Høyesterett viser til at domfelte tok ansvar ”både for seg selv og barnet” og at ”omsorgen for barnet er et forhold av stor betydning for hennes motivasjon for å holde seg utenfor rusmiljøet.”¹¹⁷ Det faktum at et tilbakefall ikke bare ville gå utover domfelte selv, men ”også hennes barn,”¹¹⁸ synes å være et støttemoment for at samfunnsstraff ble idømt.

Hensynet til omsorgen for barn ble imidlertid ikke avgjørende i Rt. 2004 s. 492.¹¹⁹ Førstvoterende poengterer at ”[d]et forhold som først og fremst kunne ha begrunnet samfunnsstraff, er hensynet til det barn hun har eneomsorgen for.”¹²⁰ Når omsorgsansvaret for domfeltes seks år gamle sønn likevel ikke ble avgjørende, var det fordi barneverntjenesten var involvert med hjelpetiltak, og det var etablert en ordning med besøkshjem. På den bakgrunn fant Høyesterett at domfelte kunne sone en kortere fengselsstraff, ”uten at dette i særlig grad [gikk] utover barnet.”¹²¹

Gulating lagmannsrett kom, i sin forutgående behandling av saken, imidlertid til motsatt resultat. Etter det opplyste for retten hadde domfelte eneomsorgen for barnet og gutten hadde ingen andre tilknytningspersoner i sin biologiske familie. Etter bevisførselen forelå et ”nært og godt forhold mellom mor og barn,”¹²² og besøksmoren forklarte seg om de problemer som oppstod i forbindelse med at mor ble satt i varetekt etter pågripelsen. Det var ikke avgjørende for lagmannsretten at omsorgsansvaret var til utredning hos barnevernet siden det var moren som i dag hadde eneomsorgen for gutten. Når lagmannsretten fant at saken var ”meget spesiell,”¹²³ var det på grunnlag av de ovennevnte forhold.

Rt. 2005 s. 1070 gir et godt eksempel på tilfeller der domfeltes omsorgsansvar veier tungt i vurderingen av om samfunnsstraff skal idømmes. Mannen var dømt for overtredelse av 162 (2) for kjøp og oppbevaring av 1977 gram hasj. Høyesterett fant på bakgrunn av at det forelå en uforbeholden tilståelse, lang saksbehandlingstid, rehabiliteringssituasjon og omsorgsansvar for en fem år gammel gutt, at samfunnsstraff ble idømt.

Det er bevist for Høyesterett at gutten fikk problemer da han forrige gang var atskilt fra faren, at han er svært utrygg og sårbar og at kontakten med faren er svært viktig for ham. Domfeltes egenutvikling gjør at han i dag er en god omsorgsperson for sin sønn.

Avgjørelsen illustrerer at omsorgsansvar kan være et tungtveiende argument ved vurderingen, men at det sjelden alene vil føre til samfunnsstraff. Til det veier de allmennpreventive hensyn ved grove narkotikaovertridelser for tungt.

I Gulating lagmannsretts dom av 2006-67872 går rettens flertall langt i å vektlegge omsorgsansvar i vurderingen av om samfunnsstraff skal gis. Saken gjelder straffutmåling for overtredelse av § 162 (2) for befatning med 360 gram amfetaminholdig pulver, ca 650 gram hasj og diverse annen narkotika.

¹¹⁷ jf. premiss 13.

¹¹⁸ jf. premiss 13.

¹¹⁹ Se nærmere omtale i avsnitt 4.3.4.

¹²⁰ jf. premiss 15.

¹²¹ jf. premiss 15.

¹²² LG 2003-5352.

¹²³ LG 2003-5352.

Lagmannsrettens flertall poengterer at saksforholdet ligger i randsonen av anvendelsesområdet for bruk av samfunnsstraff,¹²⁴ men at senere års høyesterettspraksis åpner for samfunnsstraff der det som i nærværende sak, foreligger ”helt særegne omstendigheter på domfeltes side.”¹²⁵ Mindretallet finner på sin side at saken er “meget alvorlig,”¹²⁶ og at de allmennpreventive hensyn må tillegges avgjørende vekt.

Domfelte forsørger to barn på henholdsvis 9 og 16 år, hvor den yngste jenta har en nyoppdaget diabetes. Etter flertallets mening er det kun domfelte som kan gi den omfattende oppfølging som sykdommen krever. Selv om domfelte ikke befinner seg i en ”reell rehabiliteringssituasjon” vil en lengre soning medføre at barna ”står uten den ellers viktige og livsnødvendige oppfølging fra domfeltes side.”¹²⁷

I avgjørelsen av om det skal ilegges samfunnsstraff, viser flertallet også til at hverdagen til domfelte fremstår som vanskelig, og lite forutsigbar, at hun har en gjeldsbyrde på 1,6 millioner og den prosessøkonomiske begunstigelse i tilståelsen. Det kan synes som at lagmannsrettens flertall tillegger omsorgsansvaret større vekt enn hva tilfellet har vært i høyesterettspraksis.

De ovennevnte forhold synes å ha vært tilfelle i mange saker for Høyesterett, uten at dette har medført samfunnsstraff. Når saken i tillegg gjelder en meget alvorlig narkotikaforbrytelse, hvor den subsidiære fengselsstraff er 2 år og 2 måneder og det ikke foreligger en rehabiliteringssituasjon, går lagmannsretten langt når det likevel idømmes samfunnsstraff.

4.5.2 Omsorgsansvar overfor voksne

Saken som er inntatt i Rt. 2009 s. 1371¹²⁸ er, så vidt vites, den første i høyesterettspraksis hvor det idømmes samfunnsstraff på bakgrunn av omsorgsansvar for en voksen i sak om overtredelse av § 162 (1) jf. (2). Det forhold at salget av stoffet ble gjort for å finansiere eget forbruk, og at domfelte som følge av subutex - behandlingen var inne i en rusfri periode, kunne ikke alene medføre samfunnsstraff.

Spørsmålet om samfunnsstraff ble aktualisert gjennom omstendigheter ved domfeltes ektefelle. Dommer Tønder viser til Rt. 2005 s. 1070 hvor domfeltes omsorgsansvar overfor mindreårige barn er trukket inn i vurderingen av anvendelse av samfunnsstraff, og finner at tilsvarende betraktninger også må anvendes ved omsorgsansvar overfor en voksen person, slik som er sakens tilfelle.¹²⁹

Høyesterett viser først til den betydning det vil ha for ektefellen dersom domfelte må sone i fengsel. Ektefellen lider av betydelig og invalidiserende angst, og er helt avhengig av sin ektemann for å fungere i hverdagen. Hans fravær i hjemmet i forbindelse med soning vil utgjøre en ”særdeles tungt belastning”¹³⁰ for henne.

¹²⁴ jf. de retningslinjer som er oppstilt i Rt.2002 s.211, Rt.2004 s.492 og Rt.2005 s.1312.

¹²⁵ jf. LG-2006-67872

¹²⁶ jf. LG-2006-67872

¹²⁷ jf. LG-2006-67872

¹²⁸ Se nærmere omtale i avsnitt 4.3.5.

¹²⁹ jf. premiss 14.

¹³⁰ jf. premiss 14.

Omsorgsansvaret har også betydning for domfeltes rehabiliterings- og livssituasjon. Påkjenningen hans kone blir utsatt for ved en eventuell soning, vil skape ”sterk frustrasjon hos ham ved ikke å kunne hjelpe,”¹³¹ noe som kan bidra til at han ikke makter å gjennomføre LAR – behandlingen (legemiddelassistert rehabilitering) i soningstiden.

Som følge av hensynet til ektefellen og at det forelå en klar og sterk rehabiliteringssituasjon, talte de beste grunner for at straffen ble utmålt i samfunnsstraff.

4.6 Lang tid mellom straffbar handling og domfellelse

I Ot.prp.nr. 5 (2000-2001) s. 176 fremgår det at ”hvis det har gått lang tid siden lovbruddet ble begått,” kan dette være et moment som taler for samfunnsstraff selv om den subsidiære fengselsstraff overstiger ett år.

Avgjørelsen i Rt. 2005 s. 343¹³² illustrerer begrunnelsen bak momentet. Domfelte ble dømt for overtredelse av 162 (1) og (2), jf. (3) for salg av 100 gram amfetamin og 300 tabletter rohypnol samt kjøp og oppbevaring av 900 tabletter rohypnol. Førstvoterende viser til Rt. 1993 s. 976 hvor det hadde gått nærmere 3 ½ år fra domfelte ble pågrepet til saken ble behandlet av Høyesterett, hvilket også var tilfellet i hærstående sak. I slike tilfeller vil hensynet til allmennprevensjon svekkes når det er gått så lang tid uten at domfelte er å bebreide for tidsforløpet. Samtidig vil hensynet til domfelte tre mer i forgrunnen.

Det lange tidsforløpet var ”uakseptabelt,”¹³³ og måtte veie tungt i vurderingen av om samfunnsstraff skulle idømmes. I formildende retning kom også domfeltes unge alder, at han tidligere var utstraffet samt at han hadde påbegynt utdanning.

I Rt. 2005 s. 1070¹³⁴ hadde det gått to år og ni måneder fra det straffbare forhold til domstidspunktet. Mannen var dømt for overtredelse av 162 (2) for kjøp og oppbevaring av 1977 gram hasj. Dommer Øie viser til at ”[s]elv om saksbehandlingstiden ikke er spesielt lang, er den lengre enn den burde ha vært.”¹³⁵ Etter en samlet vurdering ble det idømt samfunnsstraff.

Også i Rt. 2006 s. 1093 hadde det gått lang tid, to år og fire måneder, fra det straffbare forhold til domstidspunktet. Mannen var dømt for overtredelse av 162 (1) og (2) for oppbevaring av 9746 gram hasj og 657 gram kokain. Førstvoterende, dommer Tønder, presiserer at påtalemyndigheten kan lastes noe for at saksbehandlingen har tatt så lang tid, og den lange tiden må ”tillegges en viss vekt ved straffutmålingen.”¹³⁶ Sett hen til den meget alvorlige narkotikaovertrødelser ble verken tilståelsen eller tidsmomentet tillagt særlig vekt. De allmennpreventive hensyn veide tyngst, og samfunnsstraff ble ikke ansett anvendelig.

Saken i 2005 s. 1574 gjaldt straffutmåling i narkotikasak og reiser spørsmål om det foreligger brudd på EMK art. 6 som følge av for lang saksbehandlingstid. Domfelte ble

¹³¹ jf. premiss 15.

¹³² Se nærmere omtale i avsnitt 4.3.2.

¹³³ jf. premiss 11.

¹³⁴ Se nærmere omtale i avsnitt 4.5.1.

¹³⁵ jf. premiss 18.

¹³⁶ jf. premiss 16.

funnet skyldig i forsøk på salg av ca. 500 gram kokain, medvirkning til salg av ca. 7 kilo hasj og medvirkning til salg av ca. 1 kilo amfetamin.

Domfelte ble dømt til i fengsel i tre år og to måneder i lagmannsretten. I Høyesterett ble fullbyrdelsen av to år og to måneder utsatt med en prøvetid på to år. Når Høyesterett kommer til at straffen blir kraftig redusert, er det på bakgrunn av den tid som er gått siden lagmannsrettens dom, som ligger ett og et halvt år tilbake i tid. Saken lå, etter anke over straffeutmåling, ubehandlet hos påtalemyndigheten i ett år. Førstvoterende finner at "[e]n slik forsinkelse i saksbehandlingen innebærer et brudd på den rett til å få en straffsiktelse avgjort innen rimelig tid," jf. EMK art. 6. Krenkelsen og domfeltes positive utvikling, medførte en ikke ubetydelig nedsettelse av den straff lagmannsretten hadde utmålt.

4.7 Domfeltes alder

Et fjerde moment som også inngår i vurderingen av om det foreligger "sterke grunner" i § 28 a (2), er domfeltes alder.

I Ot.prp. nr. 5 (2000-2001) uttaler departementet at der det foreligger "helt spesielle forhold hos lovbryster, som eksempelvis svært ung alder"¹³⁷ kan det, selv om subsidiær fengselsstraff overstiger ett år, likevel idømmes samfunnsstraff. Der lovbryster har en særlig ung alder skal det "gis betydelig fleksibilitet for å kunne etablere en hensiktsmessig"¹³⁸ soning.

Bakgrunnen for at unge gjerningspersoner bedømmes mildere enn voksne, er at en regner med at unge personer ikke har den samme vurderingsevnen som voksne, og at en straff vil virke mer belastende for den unge.¹³⁹

Saken i Rt. 2004 s. 804 gjaldt straffeutmåling for legemsbeskadigelse, men uttalelsen om unge lovbrystere er prinsipiell og må antas å gjelde for alle typer lovovertridelser. Høyesterett bemerker at "[s]traffutmålingstradisjonen i Norge har lenge vært slik at ung alder har vært et tungtveiende moment for valg av andre reaksjoner enn ubetinget fengselsstraff."¹⁴⁰

I Rt. 2003 s. 211 var domfelte 20 år når de straffbare handlinger ble begått, uten at Høyesterett kunne se at hans alder ble tillagt vekt ved straffutmålingen. Domfellelsen gjaldt overtredelse av § 162 (1) og (2) for oppbevaring av 986 gram hasj, 60 tabletter ecstasy og 8 tabletter rohypnol samt bruk av hasj og rohypnol. Høyesterett begrunner ikke synspunktet ytterligere, men det kan antas at når domfelte er 20 år har vedkommende langt på vei den samme vurderingsevne som en voksen, og må stå til rette for sin handling.

Høy alder kan også være et hensyn som taler for samfunnsstraff. I Rt. 2009 s. 1371, hvor domfelte var 50 år gammel og hadde misbrukt rusmidler store deler av livet, talte "hans alder for at sjansen for å lykkes [til å komme ut av misbrukssituasjonen] er tilstede."¹⁴¹

¹³⁷ jf. s.176.

¹³⁸ jf. s.18.

¹³⁹ NOU 2008:15 pkt. 9.5.2

¹⁴⁰ jf. premiss 19.

¹⁴¹ jf. premiss 17.

4.8 Oppsummering

Gjennomgangen av rettspraksis viser at omsorgsansvar er av betydning både for den domfeltes rehabiliterings- og livssituasjon og for at den omsorgstrengende ikke unødig skal påføres de belastninger det medfører når omsorgspersonen soner. Det er så vidt vites ikke idømt samfunnsstraff alene på den bakgrunn at det foreligger omsorgsansvar.

Fremstillingen viser også at lang saksbehandlingstid ofte er et moment som brukes i kombinasjon med andre forhold. Det er ingen av avgjørelsene hvor lang saksbehandlingstid alene medfører samfunnsstraff. I tilfeller der saksbehandlingen har tatt svært lang tid viser rettspraksis at momentet likevel får stor betydning i vurderingen av straffereaksjon.

Hva gjelder aldersmomentet viser analysen at dette ikke er et selvstendig moment for å idømme samfunnsstraff, men inngår i en helhetsvurdering og vil ofte være et støttemoment for å idømme samfunnsstraff.

5 Bør bruk av narkotika bekjempes med andre midler enn strafferettslige sanksjoner?

5.1 Norsk narkotikapolitikk

I det følgende skal jeg vurdere hvorvidt det er en parallell i utviklingen av samfunnsstraff for grove narkotikaforbrytelser, og den øvrige samfunnsdebatt om avkriminalisering av narkotika. Problemstillingen reiser spørsmål om i hvilken grad Høyesterett fanger opp utviklingen i samfunnet om en human narkotikapolitikk.

Norsk narkotikapolitikk er en stadig pågående samfunnsdebatt med ulike tilnærminger og synspunkter. Samfunnets syn på befatning med narkotika synes å være delt i to grunnleggende forståelser. På den ene side ser vi bruk av narkotika som et kontrollproblem, et lov og ordensproblem som er spesielt egnet for politi, domstoler og fengsler å ta kontroll over. På den annen side ser vi rusmisbrukeres behov for hjelp, oppfølging og rehabilitering som følge av misbruket.¹⁴²

Samfunnets ambivalente forhold til, og syn på narkotikapolitikken, gjenspeiles i de ulike tiltak som er iverksatt gjennom tidene. I det ene øyeblikk løftes helse- og sosiale tiltak frem, mens det i neste øyeblikk er sterkt fokus på mer omfattende og inngripende kontrolltiltak.

Fremstillingen i kapittel 4 illustrerer hvordan synet på samfunnsstraff og norsk narkotikapolitikk har utviklet seg. Fra de prinsipielle avgjørelser på 1990 tallet, hvor Høyesterett ubetinget idømmer fengselsstraff, til de senere avgjørelser hvor det i en betydelig større grad anvendes samfunnsstraff og narkotikaprogram med domstolskontroll overfor narkotikalovbrudd foretatt av personer med et misbruksproblem.

¹⁴² jf. Giertsen 2006 s.1.

Kan utviklingen i rettspraksis forstås slik at å ilegge ubetinget fengsel overfor misbrukere med et omfattende rusproblem ikke lenger er berettiget sett hen straffens begrunnelse og hensiktsmessighet?¹⁴³

Økningen i antall avgjørelser hvor det tas i bruk andre reaksjoner enn fengselsstraff kan kanskje forstås slik. Det faktum at utbredelse av narkotika og rusavhengighet, til tross for tradisjonelt inngripende straffereaksjoner, stadig øker, viser at det er behov for andre reaksjoner enn fengselsstraff.

Den mest innlysende omkostningen ved straff er de menneskelige belastningene ubetinget fengselsstraff kan ha på den domfelte og dennes familie.¹⁴⁴ Fokuset på en human narkotikapolitikk og debatten om avkriminalisering har vært en pågående debatt de siste årene.

Regjeringen oppnevnte 6. mars 2009 et utvalg for å gi forslag til hvordan de mest hjelpetrengende rusmiddelavhengige kan få bedre hjelp. (Stoltenbergutvalget) Utvalget avla 16. juni 2010 en utredning med 22 forslag for å forebygge narkotikamisbruk og gi de narkomane et bedre tilbud. Året før fastslo Helse- og omsorgsdepartementet en opptrappingsplan¹⁴⁵ for rusområdet som inneholdt tiltak, forebygging, behandling, rehabilitering og oppfølging. På samme tid raser debatten om hvorvidt den norske stat bør gå til det kontroversielle grep å avkriminalisere bruk og besittelse av narkotika.

Erkjennelsen av at fengselsstraff ikke er egnet til å oppnå formålet med å redusere narkotikaproblemet, gjenspeiles i reaksjonsfastsettelsen. Samfunnsstraff, betinget fengsel og narkotikaprogram med domstolskontroll, er mer fremtredende i valg av straffereaksjon enn hva som tidligere har vært tilfellet.

Samtidig viser utviklingen i reaksjonsfastsettelsen ved grove narkotikaovertrедelser at i takt med debatten om avkriminalisering, synes det å ha funnet sted en nedkriminalisering. Å nedkriminalisere en straffbar handling innebærer ikke at domstolen unnlater å straffe, men at straffen blir redusert. Dette synes nettopp å være tilfellet når det foretas reduksjoner i straffeutmålingen ved grove narkotikalovbrudd.

Høyesterett synes, i domspremissene for valg av straffereaksjon, å ta innover seg den øvrige samfunnsdebatt om en human narkotikapolitikk. I flere avgjørelser viser Høyesterett til den belastning og påkjenning en fengselsstraff påfører mennesker som er sterkt rusavhengige, og som står i fare for å ødelegge prosessen med å komme ut av sin rusavhengighet. Fremstillingen i kapittel 4 viser at det menneskelige aspektet ved illeggelse av straff har fått en mer fremtredende rolle i domspremissene enn tidligere.

Spørsmålet om det er forsvarlig ut fra menneskelige og humane hensyn å bruke så mye kontroll og straff på personer som bruker og besitter ulovlige rusmidler, har vært gjenstand for bred uenighet.

Den 30.01.1995 uttaler professor Johs Andenæs til klassekampen at ”det er ikke all uønsket atferd som egner seg til å bekjempes med strafferettslige virkemidler. Kan hende vil framtidens dom være at narkotikapolitikken har vært århundres største feilinvestering

¹⁴³ Se kapittel 2.

¹⁴⁴ jf. NOU 2002:4 pkt. 4.2.3.4.

¹⁴⁵ jf. Helse- og omsorgsdepartementet (2008): ”Opptrappingsplan for rusfeltet.”

i straff.”

Over 15 år senere, den 14.02.2010 erkjenner tidligere høyesterettsdommer Ketil Lund at ”[d]en drastiske satsingen på straff, på tvers av vår tradisjonelt milde strafferettstradisjon, har vært et brutalt og tragisk feilgrep i forhold til formålet: å bekjempe narkotikaproblemet”¹⁴⁶

Lund tar et kraftig oppgjør med norsk narkotikapolitikk og erkjenner at den store satsingen på straff ikke har gitt resultater. Han viser til at det mest frastøtende ved strafferegimet er den brutale behandlingen av dem som går inn og ut av fengslene, som lever i misbruksmiljøer og finansierer sitt liv, sitt misbruk, sin narkogjeld og sine bøter ved deltakelse i narkoomsetning og i den omfattende vinningskriminalitet.

Bærer norsk narkotikapolitikk preg av å være en ”virkelighetsresistent misgjerning”¹⁴⁷ slik sistnevnte tar til ordet for? Og er det slik at kriminaliseringen av narkotika i Norge i dag hviler på flertallets moralnormer heller enn hensiktsmessige begrunnelse? Man kan uansett hevde at det er i reaksjonsfastsettelsen man ser konsekvensene av en mislykket narkotikapolitikk.

5.2 Straffelovkommisjonens forslag om å avkriminalisere narkotikabruk – NOU 2002:4

Straffelovkommisjonen ble utnevnt i 1980 med oppgave om å utarbeide et forslag til en ny straffelov. I sin utredning (NOU 2002:4) foreslår et flertall på tre av de fem medlemmene i kommisjonen å avkriminalisere anskaffelse og besittelse av narkotika til eget bruk. Flertallet mener at bruk og besittelse av narkotika må bekjempes med andre midler enn ved strafferettslige sanksjoner. Det er særlig vist til midler av helsepolitisk og sosialpolitisk art.

Mindretallet på sin side, ved lederen Høgetveit og medlemmet Fossgard, går ikke inn for noen avkriminalisering og begrunner dette med at det dreier seg om rusmidler som det er sterkt ønskelig å hindre utbredelsen av.

Forslaget om avkriminalisering ble ansett som svært kontroversielt. Dette til tross for at det i den offentlige debatt lenge var stilt spørsmål ved om det var grunn til å videreføre kriminaliseringen av narkotika i samme omfang som tidligere.

Da utredningen ble overlevert til daværende justisminister, Odd Einar Dørum, tok han sterk avstand fra forslaget og uttalte at “[a]vkriminalisering av bruk av narkotika er helt uaktuelt for denne regjeringen.”¹⁴⁸ Dette kommer også tydelig til uttrykk i Ot.prp.nr. 22 (2008-2009).

Den nærmere begrunnelse og de hensyn som ligger til grunn for kommisjonens ulike standpunkt, vil i det følgende belyses ytterligere. De rettspolitiske vurderinger som er foretatt av Justis- og politidepartementet i Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) vil også utdypes.

¹⁴⁶ jf. Aftenposten 14.02.10.

¹⁴⁷ jf. Aftenposten 14.02.10.

¹⁴⁸ jf. pressemelding 04.03.2002

5.2.1 Grunnlaget for å kriminalisere: straffverdighet

Professor Eskeland angir tre forhold som er av betydning i vurderingen av hvorvidt en handling er straffverdig og skal rammes av et straffebed.¹⁴⁹ Det er ”krenkelsens alvor,” ”grad av skyld” og ”den verdimesseige dom over handlingen.”

Med en noe annen innfallsvinkel gjenspeiles elementer av de tre ovennevnte kriterier i kommisjonens begrunnelse for henholdsvis avkriminalisering og kriminalisering. I det følgende drøftes spørsmålet om hvorvidt narkotikabruk skader andre, jf. ”krenkelsens alvor”, se avsnitt 5.2.2. Videre er det spørsmål om narkotikabrukerne kan bebreides i så stor grad at narkotikabruk bør være straffbart, jf. ”grad av skyld.” se avsnitt 5.2.3. Tredje spørsmål angår den ”verdimesseige dom” over bruk av narkotika, se avsnitt 5.2.4.

5.2.2 Det objektive: skadefølgeprinsippet

Skadefølgeprinsippet¹⁵⁰ har nær sammenheng med kravet om straffverdighet. Det er kun handlinger som påfører andre skade som er straffverdige. Kommisjonen deler ikke samme syn hva gjelder spørsmålet om narkotikabruk skader andre. (”krenkelsens alvor”)

Flertallet viser til at hovedformålet med å kriminalisere er å forhindre handlinger som medfører skade for andre enn gjerningspersonen selv. Fordi misbruket ”bare i begrenset grad kan sies å innebære skade på andre,”¹⁵¹ mener flertallet at det ikke er grunn til å straffe den enkelte narkotikamisbruker. Det er bare brukerne som rammes av de ”direkte skadevirkningene.”¹⁵² Et eksempel er nytelse av alkohol og tobakk som ikke innebærer skade på andre, og som er straffritt.

Mindretallet på sin side, hevder at narkotikabruk ”indirekte”¹⁵³ skader andre. Spørsmålet er på hvilken måte det skader andre.

To eksempler blir omtalt; den såkalte ”smitteeffekt” og ”sosial mistilpasning.” Det utdypes ikke nærmere hva som menes med sosial mistilpasning. Hva gjelder smitteeffekt viser mindretallet til at ”det leder til økt utbredelse av narkotiske stoffer.”¹⁵⁴ Det nevnes også et annet sted i utredningen at “[e]n avkriminalisering vil være et uheldig signal overfor unge mennesker i en valgsituasjon.”¹⁵⁵

Uenighet om skadevirkninger mellom henholdsvis flertallet og mindretallet reiser spørsmål om hvilke følger av narkotikabruk som skal regnes som ”skade” i relasjon til skadefølgeprinsippet. I den sammenheng er det sentralt å avgjøre hvorvidt det bør avgrenses mot skade som noen gjør på seg selv.

Det er åpenbart at flere narkotikamisbrukere vil pådra seg helseskader og sosiale skader som innebærer at fellesskapet gjennom helsevesenet og sosialvesenet påføres økonomiske tap. Stoffmisbrukeres pårørende vil også indirekte skades, ved den engstelse og bekymring de blir utsatt for. Flertallet mener at slike konsekvenser der handlingen

¹⁴⁹ jf. Eskeland 2000 s.127.

¹⁵⁰ jf. kapittel 2 avsnitt 2.5

¹⁵¹ jf. NOU 2002:4 pkt 4.2.2.

¹⁵² jf. NOU 2002:4 pkt. 9.11.1.

¹⁵³ jf. NOU 2002:4 pkt. 4.2.2.

¹⁵⁴ jf. NOU 2002:4 pkt. 4.2.2.

¹⁵⁵ jf. NOU 2002:4 pkt. 9.11.1.

ikke påfører andre direkte skade, ikke gir grunnlag for å straffe. Det må generelt vises stor tilbakeholdenhet med å anvende straff, som er samfunnets strengeste normbrudd.

Mindretallet mener derimot at også den indirekte skade, i form av smitteeffekt og sosial mistilpasning som misbruk medfører, gjør det berettiget å straffe.

5.2.3 Det subjektive: krav om bebreidelse

Videre er det spørsmål om narkotikamisbrukerne kan bebreides i så stor grad at narkotikabruk av den grunn bør være straffbart.

Selv om en handling påfører andre skade, er det ikke gitt at vedkommende skal ilegges straff. I Norge er det en lang rettstradisjon for at mennesker som i gjerningsøyeblikket ikke kan bebreides for sin handling, ikke skal straffes,¹⁵⁶ jf. strl. § 44.

Flertallet synes å ha en slik tilnærming til spørsmålet om bruk og besittelse skal være straffbart. Som nevnt i avsnittet under, mener de at å straffe mennesker som har så store sosiale og mentale problemer er urimelig. Mindretallet går i sin begrunnelse for kriminalisering ikke inn på spørsmålet om brukerne kan bebreides. De hevder kun at narkotikabruk objektivt sett er skadelig for andre.

5.2.4 Den verdimeslige dommen

Professor Johs. Andenæs reiser spørsmål om hva samfunnet vil oppnå med å straffe og hvordan vi moralsk skal forsvare en slik tilføyelse av lidelse.¹⁵⁷

Gjennom tidene har det blitt fremsatt en rekke teorier om straffens begrunnelse og formål. I Norge dominerer den relative strafferettsteori. Teorien bygger på at straff skal forebygge nye lovbrudd. Dersom straffen ikke oppfyller noe praktisk formål, representerer den kun en ”unyttig lidelse.”¹⁵⁸

Når flertallet fremholder at menneskelige hensyn taler for en avkriminalisering overfor langtkomne misbrukere, er det nettopp synspunktet om at ileggelse av straff vil være en unyttig lidelse, som ligger til grunn. En straffeforfølgning av mennesker som har ”store personlige og sosiale problemer,” vil være ”lite formålstjenelig og virke urimelig.”¹⁵⁹

5.3 Justis- og politidepartementets vurdering av forslaget om avkriminalisering – Ot.prp.nr 22 (2008-2009)

Kommisjonens forslag om å avkriminalisere bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk, ble ikke tatt til følge av Justis- og politidepartementet. I tråd med Soria Moria erklæringen, som knesetter en streng ruspolitikk, ble hovedtrekkene i dagens rettstilstand videreført.

5.3.1 Skadefølgeprinsippet

¹⁵⁶ jf. det strafferettslige krav om tilregnelighet.

¹⁵⁷ jf. Andenæs 2004 s.67.

¹⁵⁸ jf. Andenæs 2004 s.67.

¹⁵⁹ jf. NOU 2002:4 pkt. 9.11.1.

Etter departementets vurdering har kommisjonen anlagt en for snever forståelse av skadefølgeprinsippet når det kun ses hen til de ”direkte skadevirkningene” overfor brukerne.

De virkninger en avhengighetsutvikling har overfor brukerens familie og vedkommendes sosiale miljø må også tas i betraktning. Negative konsekvenser i form av sosiale problemer, vinningskriminalitet og utrygghet, taler med styrke for å fortsatt illegge straff. Befatning med narkotika – bruk og besittelse – er videre en så alvorlig overtredelse at kvalifikasjonskravet for å ta i bruk straff er oppfylt.¹⁶⁰

På denne bakgrunn mener departementet at grunnvilkåret – skadefølgeprinsippet – er oppfylt.

5.3.2 Allmennprevensjon, moral- og verdihensyn.

Departementet begrunner videre sitt standpunkt med allmennpreventive hensyn; ved å straffe den enkelte avholder man samtidig mange fra å gjøre tilsvarende handlinger. Når det gjelder kommisjonens synspunkt om at det er uakseptabelt å straffe tunge rusmisbrukere i den hensikt å holde andre borte fra stoff, er departementet langt fra enig. De fremholder at kriminalisering er viktig for å markere grunnleggende verdier i samfunnet, og en avkriminalisering ”vil gi et uheldig signal overfor unge personer i en valgsituasjon.”¹⁶¹

Forslaget om å bruke helse- og sosialpolitiske virkemidler for å hindre utbredelse av narkotiske stoffer ble heller ikke tatt til følge. Departementet viser til at et slikt synspunkt i liten grad har fått gjennomslag ellers i Europa og at samtlige nordiske land straffer bruk og besittelse av narkotika.¹⁶²

6 Oppsummering og konklusjon

Gjennomgangen av rettspraksis viser at det har skjedd en utvikling i bruken av samfunnsstraff ved grove narkotikaovertridelser. Individualpreventive hensyn og forhold ved domfeltes livs- og rehabiliteringssituasjon, synes å spille en større rolle i valg av straffereaksjon enn hva som tidligere har vært tilfelle.

Fremstillingen viser at det er flere forhold som kan utgjøre ”sterke grunner” ved grove narkotikaforbrytelser, jf. § 28 a (2). Rehabilitering, omsorgsansvar, alder og lang saksbehandlingstid er momenter som er gjennomgående i rettspraksis.

Når det gjelder rehabilitering som grunnlag for samfunnsstraff, viser analysen i kapittel 4 at momenter som positive fremtidsutsikter, forhold til rusmidler, straffverdighet, initiativ, motivasjon og miljø er av stor betydning for om det idømmes samfunnsstraff. Momentene gir grunnlag for å vurdere om det er tale om en endring i domfeltes livssituasjon slik at fengselsstraff ikke skal virke ødeleggende for prosessen med å komme seg ut av misbruket.

¹⁶⁰ jf. Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.93.

¹⁶¹ jf. Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.93-94.

¹⁶² jf. Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.94.

Hva gjelder domfeltes omsorgsansvar som grunnlag for å idømme samfunnsstraff, viser fremstillingen at omsorgsansvar er av betydning både for den domfeltes rehabiliterings- og livssituasjon, og for at den omsorgstrengende ikke unødig skal påføres de belastninger det medfører når omsorgspersonen soner. Fremstillingen viser at det kan dreie seg om omsorgsansvar både overfor barn og voksne, men at omsorgsansvaret ikke alene medfører samfunnsstraff. Momentet ses ofte i sammenheng med andre hensyn.

Det samme gjelder i saker hvor det har gått lang tid mellom straffbar handling og domfellelse eller domfelte er svært ung. Momentene er ofte hensyn i helhetsvurderingen av om samfunnsstraff skal idømmes, men medfører ikke alene at samfunnsstraff gis.

Analysen i kapittel 4 illustrerer videre hvordan individualpreventive- og allmennpreventive hensyn er to motsetningsfylte hensyn i valg av straffereaksjon. Dissensene i avgjørelsene er ofte en følge av at dommerne tillegger hensynene ulik vekt og betydning.

Drøftelsesdelen i kapittel 5 illustrerer at det synes å være en parallell i utviklingen av samfunnsstraff for grove narkotikaforbrytelser, og debatten om avkriminalisering av narkotika, samt ønsket om en human narkotikapolitikk. Debatten om en human narkotikapolitikk dreier seg om ønsket om en mer medmenneskelig behandling av rusavhengige ved flere behandlingstilbud. Det er en økning i antall avgjørelser hvor det tas i bruk samfunnsstraff og hvor Høyesterett i sine domspremisser synes å ta innover seg den store belastning og påkjenning som en fengselsstraff medfører.

Avhandlingen viser hvordan lovgiver ønsker å opprettholde strenge straffer for befatning med ulike former for narkotika. I domstolene ser vi imidlertid en tendens til en nedkriminalisering i form av idømmelse av mildere straffarter enn ubetinget fengsel ved grove narkotikaovertrедelser. Parallelt raser samfunnsdebatten om hvorvidt en avkriminalisering eller fortsatt kriminalisering er den riktige veien å gå. Synspunktene synes vanskelig å forene, og det må konstanteres at norsk narkotikapolitikk er svært motsetningsfylt.

7 Kildehenvisninger

7.1 Litteraturliste

Andenæs, Johs.	”Alminnelig strafferett” 5. utgave v/Matningsdal og Rieber-Mohn. Oslo 2004. Universitetsforlaget.
Andenæs, Johs.	”Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene” v/Andersen Harstad 2008. Universitetsforlaget.
Eskeland, Ståle	”Strafferett” 2. utgave Oslo 2006. Cappelen akademisk.

7.2 Forarbeider

Innstilling fra straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtredelse av regler i lovgivningen om narkotika, 1967

Ot.prp.nr.72 (1989-1990) Om lov om endringer i straffeloven m.v. (samfunnstjeneste)

Ot.prp.nr.5 (2000-2001) Om lov om gjennomføring av straff mv.
(straffegjennomføringsloven)

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Ot.prp.nr.81 (2004-2005) Om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med
narkotikaprogram med domstolskontroll)

Ot.prp.nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste
delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Innst.O.nr.72 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)

NOU 2002:4 Ny straffelov Straffelovkommisjonens delutredning VII.

St.meld.nr.27 (1997-1998) Om kriminalomsorgen

7.3 Forskrifter

FOR 2001-06-28 nr 765: Forskrift om habilitering og rehabilitering

FOR 2005-12-16-1518 Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med
domstolskontroll

FOR 1978-06-30 nr 08: Forskrift om narkotika m.v. (Narkotikalistene)

7.4 Rettspraksis

7.4.1 Avgjørelser fra Høyesterett

Rt. 1977 s. 1207

Rt. 1991 s. 275

Rt. 1993 s. 976

Rt. 1994 s. 643

Rt. 1994 s. 899

Rt. 1994 s. 1216

Rt. 1995 s. 636

Rt. 1995 s. 888

Rt. 1996 s. 170

Rt. 1997 s. 194

Rt. 1998 s. 999

Rt. 1998 s. 1999

Rt. 1999 s. 33

Rt. 1999 s. 1008

Rt. 1999 s. 1504

Rt. 2000 s. 1446

Rt. 2001 s. 1678

Rt. 2002 s. 211

Rt. 2002 s. 1591
Rt. 2003 s. 208
Rt. 2003 s. 211
Rt. 2004 s. 492
Rt. 2004 s. 772
Rt. 2004 s. 774
Rt. 2004 s. 804
Rt. 2004 s. 1392
Rt. 2005 s. 343
Rt. 2005 s. 406
Rt. 2005 s. 478
Rt. 2005 s. 1070
Rt. 2005 s. 1312
Rt. 2005 s. 1574
Rt. 2006 s. 1093
Rt. 2007 s. 950
Rt. 2007 s. 1244
Rt. 2008 s. 1495
Rt. 2009 s. 290
Rt. 2009 s. 294
Rt. 2009 s. 1371
HR-2010-1536-A

7.4.2 Avgjørelser fra lagmannsretten

LG-2003-5352
LG-2006-67872

7.5 Andre kilder

“Vil avkriminalisere narkotika” – Aftenposten 14.02.2010
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article3516250.ece>

”Nedkriminaliser bruk og besittelse av narkotika” av Hedda Giertsen 2006
<http://www.kriminalpolitikk.uio.no/>

“Rapport om narkotika” Stoltenbergutvalget 16.06.2010
http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/rapporter_planer/rapporter/2010/Stoltenberg-utvalget-Rapport-om-narkotika.html?id=608661

Pressemelding 04.03.2002
http://www.regjeringen.no/en/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/jd/Nyheter-og-pressemeldinger/2002/forsiktighet_med_bruk_av_straff.html?id=246999

Fafo rapport
”Levekår blant innsatte” av Christine Friestad og Inger Lise Skog Hansen 2004
www.fafo.no/pub/rapp/429/429.pdf

Rundskriv fra Riksadvokaten – ”Narkotikasaker - kvantumets betydning for den rettslige bedømmelse og bruk av forelegg”
www.uio.no/studier/emner/jus/jus/.../Narkotikarundskrivet.doc

